

Eén Wereld

Jaargang 50, nr 1 - Voorjaar 2025 - Prijs €8,55

**Jan Pronk en de
actualiteit van
Erskine Childers'
The Other Exodus**

ALV 10 mei

Colofon

Het blad *Eén Wereld* verschijnt twee keer per jaar (voorjaar en najaar) en is een uitgave van de Wereld Federalisten Beweging Nederland (WFBN).

Iedere Aardebewoner heeft recht op welzijn en welvaart. De WFBN, in 1948 opgericht, streeft naar een duurzame en democratische wereldrechtsorde, met respect voor de rechten van de mens. Zij benadrukt door middel van het vragen van aandacht voor wereldwijde problemen de noodzaak tot internationale samenwerking en versterking van de Verenigde Naties op federale basis.

De WFBN is verbonden met de *Citoyens du Monde* en aangesloten bij de *World Federalist Movement*.

Kantooradres: Laan van Nieuw Oost-Indië 252
2593 CD Den Haag, telefoon: 070-3478196

Raad van advies:
dr. B. Azizi, prof. dr. Th. van Boven,
dr. W.F. van Eekelen, Jan P. Juffermans,
prof. dr. J.P. Pronk.

Bestuur: bestuur@wfbn.nl
Voorzitter: Frans Micklinghoff, 070 5114215
Vicevoorzitter: Ton Macel, 070 3585481
Secretaris: Marjolijn Snippe, 0321 848782
Penningmeester: Emile van Essen, 06 19252628
Internationaal: Ton Macel en Marjolijn Snippe
Bestuursleden: Davy Foss en Frans Vermeulen

Eindredactie *Eén Wereld*:
Frans Micklinghoff en Marjolijn Snippe,
met dank aan Rob Moerbeek en
Frans Vermeulen.
Deadlines voor inzending kopij (redactie@wfbn.nl)
Najaarseditie 2025: 15 augustus 2025
Voorjaarseditie 2026: 15 februari 2026

WFBN-lidmaatschap: €25,- per jaar

Tijdelijk bankrekeningnummer: NL16 ABNA 0458 3673 70
T.n.v. WFBN-Steunfonds

Kamer van Koophandel Amsterdam:
V 530085 ISSN 1871-2754

De Stichting Steunfonds voor en van de WFBN is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Voor giften of legaten aan de WFBN in het kader van de ANBI kunt u contact opnemen met het secretariaat van de WFBN.

Foto voorpagina: Giovanni Canemi – Adobe Stock

Bijdragen graag in digitale vorm aanleveren, bij voorkeur vergezeld van passende illustraties. Als de redactie ingrijpende wijzigingen of bekortingen van artikelen noodzakelijk acht, geschiedt dit in overleg met de auteur. Over weigering tot publicatie van ingezonden bijdragen wordt niet gecorrespondeerd. De publicaties in dit blad geven niet noodzakelijkerwijs het standpunt van de WFBN weer. Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de uitgever. Auteursrecht blijft berusten bij de auteurs.

Inhoud

Colofon	2
Voorwoord	3
Info ALV (algemeen)	3
The Other Exodus	4
Denken, Voelen, Willen	10
Kijk niet Weg	11
Postmodernisme (2)	13
Dubbele standaarden	17
Verboden met je ogen te knippen	19
Soeverein?	21
Wereld Esperanto-Vereniging	22
Veehouderij in Afrika	24
Info ALV (o.a. agenda)	27
Hans Kuijper over China	27

Voorwoord van de voorzitter

In de hand hebt u genomen het opinie- en discussiemagazine van de Wereld Federalisten in Nederland. Kort na de Tweede Wereldoorlog werd de Vereniging Wereld Federalisten Beweging Nederland (WFBN) opgericht om hen, die een stabiele vrede gebaseerd op een wereldrechtsorde nastreefden, een stem te geven. Binnen vijf jaar telde deze vereniging meer dan 50.000 leden en behoorde daarmee tot een van de grootste en invloedrijkste naoorlogse vredesbewegingen. Vooral het pleiten voor meer wereldrechtsorde, het invloed uitoefenen op de Verenigde Naties, het versterken van het Internationaal Gerechtshof en de oprichting van een Internationaal Strafhof was de *core business* waarmee de WFBN ooit goed kon scoren.

Maar het ledental kromp, want de toen nog jonge leden werden met het verstrijken der jaren ouder. En als men oud is stijgt de kans om te sterven. Potentiële jonge leden hadden druk met hun opleiding, de voetbalvereniging, het zoveelste *dance-event* in Biddinghuizen of Spaarnewoude, de drukke baan en natuurlijk ook de familie. Kortom: iedereen heeft het druk, druk en druk en dus nauwelijks tijd om zich in te zetten voor een algemeen nuttig maatschappelijk doel.

Zoals veel verenigingen en organisaties het in de afgelopen jaren vergaan is, zo verging het ook de WFBN. Halverwege de jaren zestig van de vorige eeuw liepen de kerken leeg. Ook de scouting zag de ledenaanwas omslaan in een daling.

De *World Federalist Movement* (waarbij de WFBN is aangesloten) sleutelde enkele jaren geleden aan haar rechtsvorm, om gewapend te zijn voor de toekomst. Ook de WFBN is nu genoodzaakt een dergelijk besluit te nemen, wil zij blijven bestaan. Dat betekent kiezen voor een effectievere rechtsvorm: die van een stichting. Dit voorstel ligt voor om daarover te besluiten op de komende Algemene Ledenvergadering. Alles wat op het bordje van de WFBN komt moet gedaan worden met minder mensen die zich voor de idealen van de WFBN willen blijven inzetten. Het is niet anders, We zullen er mee moeten leven. We vragen daarom uw instemming om als stichting WFBN door te gaan met het ijveren voor meer wereldrechtsorde, voor een duurzame vrede op de planeet Aarde. Zoals het ooit muzikaal is verwoord in het "*Alle Menschen werden Brüder ...*".

Frans Micklinghoff, voorzitter van de WFBN.

ALV 10 mei 2025 - locatie WFBN, Den Haag

Beste leden van de WFBN,

U bent van harte welkom op de jaarlijkse ALV. De agenda en meer informatie vindt u op pagina 27 van dit blad.

Graag uw aandacht voor het volgende:

- Wie wil deelnemen dient zich uiterlijk 10 dagen ervoor op te geven bij de secretaris (zie voor contactgegevens het colofon van dit blad).
- Toegang tot de ALV hebben die leden die hun lidmaatschapsbijdrage voor 2024 én 2025 hebben voldaan.
- Op zaterdagen kan men vrij parkeren op de Laan van Nieuw Oost Indië en omgeving, maar blijf zelf opletten of dat werkelijk voor de gekozen parkeerplak het geval is. Noch het bestuur, noch de vereniging kunnen in deze voor wat dan ook aansprakelijk worden gesteld.
- Na afloop van de ALV (rond 15:00 uur) zal WFBN-lid en sinoloog Hans Kuijper spreken over China. (meer informatie eveneens op pagina 27)

Marjolijn Snippe, secretaris

De andere exodus - De actualiteit van Erskine Childers

Jan Pronk studeerde economie aan de voorloper van de Erasmus Universiteit in Rotterdam. In 1971 werd hij voor de PvdA gekozen als lid van de Tweede Kamer. Hij vervulde verschillende politieke functies, waaronder minister voor Ontwikkelingssamenwerking. In zijn latere

loopbaan werkte hij bij de Verenigde Naties, voornamelijk op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en vredeshandhaving. Jan Pronk is lid van de Raad van Advies van de WFBN. Zie voor meer informatie: www.janpronk.nl (Foto: Dida Mulder)

Na de aanval van Hamas op Israël op 7 oktober 2023 laaide een discussie op over de rechtmatigheid van de Israëlische reactie. De aanval die Hamas uitvoerde op ongewapende burgers in Israël was verschrikkelijk. Meer dan 1300 mensen werden in koelen bloede vermoord en 250 personen als gijzelaars meegevoerd.

Het antwoord van Israël droeg het karakter van een collectieve bestraffing en etnische zuivering. Er zijn geen onschuldigen in Gaza, verklaarde president Herzog, ook kinderen niet. Israëlische politici spraken over Palestijnen als dieren en verklaarden dat zij geen recht hadden om te bestaan. De reactie van Israël, hoe begrijpelijk de woede over de misdadige aanval van Hamas ook was, onttaarde in een algehele ontmenselijking van de tegenstanders.

Israël is door tal van waarnemers ervan beschuldigd genocide te plegen op de Palestijnen. Dat is nog niet definitief juridisch vastgesteld, maar het Internationaal Gerechtshof vond het optreden van Israël ernstig genoeg om alle landen op te dragen het uiterste te doen om genocide te voorkomen. Die oproep haalde weinig uit. De Israëlische bombardementen op Gaza gingen door. Bijna 50.000 mensen werden omgebracht, merendeels vrouwen en kinderen. Het Israëlische leger schrok er niet voor terug ziekenhuizen, ambulances, artsen, hulpverleners en journalisten aan te vallen. Palestijnen in Gaza werd opgedragen zich te verplaatsen naar andere gebieden die zogenaamd veilig zouden zijn, maar ook daar werd gebombardeerd. Bommen vielen op vluchtelingenkampen en op mensen die elders een veilige plaats zochten. Volgens internationale hulporganisaties en de VN was geen enkele plek in Gaza nog veilig. Humanitaire hulp kon niet meer worden geboden. Gaza werd volledig afgegrensd. Tijdens onderhandelingen over een staakt het vuren gingen de bombardementen gewoon door. Toen die besprekingen uiteindelijk resulteerden in een wapenstilstand die enkele dagen later zou ingaan, werden snel nog bombardementen uitgevoerd. Ze maakten tientallen slachtoffers.

Het akkoord is broos. Of het standhoudt is onzeker. Israëlische ministers verklaarden dat zij de oorlog zouden

hervatten zodra de wapenstilstand is afgelopen. Zij lijken niet geïnteresseerd in een volgende fase, laat staan in vrede. De oorlog moet nu maar eens definitief gewonnen worden. Intussen neemt het Israëlische geweld op de Westbank eveneens toe. Politici in Israël lijken erop uit de Westbank in zijn geheel te bezetten. Zij voelen zich gesterkt door de nieuwe Amerikaanse regering onder Trump, die in januari 2025 openlijk verklaarde: "We just clean out that whole thing and say: You know it is over". Een week later lanceerde hij het voornemen Gaza door de Verenigde Staten te laten annexeren. De Gazanen zouden naar buurlanden moeten vertrekken. "Hoeveel?" vroeg een journalist. "All of them". Etnische zuivering door een grootmacht uit het Westen. Of het zover komt valt niet te voorspellen, want andere landen protesteerden. Maar het totaal geringschatten door Israël en de Verenigde Staten van de waarde van menselijk leven van een ander volk en het stelselmatig weggijken door Europa van oorlogsmisdaden gepleegd door een natie waarmee men zich verwant voelt, is een kantelpunt in de beschaving die het Westen na de Tweede Wereldoorlog heeft voorgestaan en uitgedragen. De rest van de wereld verwijt het Westen hypocrisie en daar is weinig tegen in te brengen.

Rechtmatig?

De huidige oorlog in Gaza is niet de eerste. Sinds de eeuwwisseling waren er al vijf. Ze namen in hevigheid toe. De huidige is de ergste. Maar het geweld woedt al vijftienzeventig jaar. Het heeft in die jaren verschillende vormen aangenomen: raids, terroristische aanslagen, vliegtuigkapingen, moordaanslagen op leiders, raketaanvallen, bombardementen, invasies, gijzelingen, gooien met stenen naar politie en soldaten, beschieting van demonstranten, buitenrechtelijke administratieve detentie van tegenstanders, plat bulldozeren van huizen die in de weg staan en woningen van verdachten, complete oorlog dan wel proxy oorlogen tegen bondgenoten van de Palestijnen in buurlanden.

Altijd weer kwam de vraag naar boven: is dit een rechtvaardige oorlog, rechtmatig verzet, een proportionele reactie, louter escalatie uit revanche of machtsvertoon? Hebben machthebbers die anderen onderdrukken en hun gebied bezetten of omsingelen het recht zich met geweld te verdedigen tegen degenen die zich verzetten? Hebben laatstgenoemden zelf dat recht? Wie is het meest schuldig aan het ontstaan van het conflict? Wie draagt de zwaarste verantwoordelijkheid voor het voortduren ervan?

Die vragen overschaduwden humanitaire en politieke vragen. Die kwamen nauwelijks aan bod. Hulp aan slachtoffers en nabestaanden kwam niet op gang. Vluchtelingen werden slecht behuisd. UNRWA, de organisatie die door de internationale gemeenschap in het leven was geroepen om steun te verlenen aan Palestijnen die verstoken waren van huis, school, werk, drinkwater of gezondheidszorg, werd stelselmatig door de Israëlische autoriteiten tegengewerkt. Die vonden dat de Palestijnen geen vluchtelingen waren en dus geen recht hadden om

ooit terug te keren. Over politieke oplossingen werd in de jaren negentig van de vorige eeuw wel gesproken, maar de onderhandelingen leidden tot slechts zeer beperkte uitkomsten en geen daarvan werd uitgevoerd. De historische schuldvraag overheerste alles.

Dat is niet effectief wanneer men werkelijk streeft naar politieke oplossingen en het verzachten van humanitair leed. Als alle partijen alleen maar naar het verleden kijken en blijven twisten over de vraag wie de meeste schuld draagt, hebben zij geen oog voor het actuele lijden en breekt het zicht op duurzame vrede nooit door.

Natuurlijk is het belangrijk zich rekenschap te geven van de historie, want die bepaalt mede de inhoud van de oplossing en de richting waarin die gezocht kan worden. Oprechte pogingen tot waarheidsvinding en transparante en objectieve vaststelling van feiten en gebeurtenissen zijn essentieel bij het lezen en duiden van de historie. Wanneer de bovenliggende partij de feitelijke werkelijkheid kan verdoezelen of verdraaien en altijd een willig oor vindt bij een bevooroordeelde buitenwereld heeft de zwakste partij geen kans.

Tenzij legitieme internationale organen zoals de Veiligheidsraad en de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, het Internationaal Gerechtshof, het Internationaal Strafhof, UNRWA het laatste woord mogen spreken op basis van algemeen aanvaarde internationale rechtsbeginselen. Daartoe werden in de jaren veertig van de vorige eeuw de Verenigde Naties opgericht, bedoeld om conflicten op te lossen via overleg en onderhandelingen op basis van internationaal recht waarvan de naleving kon worden afgedwongen. Dat was een doorbraak in de jungle van de internationale verhoudingen die tot dan toe gekenmerkt waren door ongebreideld geweld dat kon uitmonden in massaslachtingen en een Holocaust. Die nieuwe wereldrechtsorde van de Verenigde Naties had enig succes, getuige de dekolonisatie van landen in het Zuiden, die in slechts korte tijd werd gerealiseerd nadat zij ongeveer twee eeuwen vanuit het Westen waren onderdrukt. De wapenbeheersings- en non-proliferatieverdragen die gesloten werden nadat de Verenigde Staten kernwapens had geworpen op Hiroshima en Nagasaki voorkwamen dat nog meer slachtoffers vielen. De politieke beslissing van de Verenigde Naties om een nieuwe Holocaust te voorkomen door voor de Joodse bevolking een eigen veilige haven af te bakenen viel in diezelfde categorie: een politieke oplossing om een einde te maken aan menselijk leed en nieuw leed te voorkomen.

Twee staten

In die internationale orde hadden westerse landen in de jaren veertig de meeste invloed, meer dan de landen van wat later de *Global South* werd genoemd. De landen, waar de zes miljoen mensen hadden geleefd die deel uitmaakten van de Joodse bevolking die bij de Holocaust was gedecimeerd, bleven politiek buiten schot. De oplossing werd afgeschoven naar het Midden-Oosten. Het voormalige door de Volkenbond ingestelde mandaatgebied Palestina werd opgesplitst in twee delen. De Joodse bevolking, die daar leefde en slechts een kleine minderheid vormde, kreeg meer dan twee derde deel van het gebied, inclusief de havensteden en West-Jeruzalem. Het reste-

rende derde deel werd toegewezen aan de Arabisch-Palestijnse meerderheid.

Andere politieke oplossingen waren denkbaar. Men had kunnen kiezen voor twee staten met elk een grondgebied dat meer in overeenstemming was met de demografische verhoudingen ter plekke. Men had ook kunnen kiezen voor een binationale eenheidsstaat of een federale staat. Die alternatieven werden afgewezen. De internationale gemeenschap koos voor een oplossing waarvan men wist dat die door de Palestijnen, het overgrote deel van de bevolking, als volstrekt onrechtvaardig werd ervaren.

Arabische landen wezen de nieuwe staat af, vielen haar aan, maar dolven het onderspit. In een kortdurende oorlog in 1948 slaagde Israël erin nog een flink deel van het aanvankelijk aan de Palestijnen toegewezen gebied te veroveren. Een groot deel van de Arabisch-Palestijnse bevolking vluchtte weg uit het gebied dat men eeuwen had bewoond. Maar vanuit het buitenland stroomden velen toe om in het nieuwe land een veilig thuis te vinden en een nieuwe start te maken: de *Exodus*. In Europa werd dit als een opluchting ervaren, als had men een schuld afgelost.

Sindsdien heeft de staat Israël op grond van het volkenrecht het recht te bestaan. Het gaat niet aan haar dat recht te ontkennen. De vestiging van de staat Israël is een juridisch onvervreembare realiteit op grond van internationaal recht dat na de Tweede Wereldoorlog wereldwijd werd omarmd om nieuwe oorlogen en genocide te voorkomen.

Maar die erkenning brengt voor diezelfde staat de plicht met zich mee zich te houden aan alle rechtsregels van de nieuwe orde: mensenrechten, humanitair recht, oorlogsrecht, rechten van vluchtelingen, het genocideverdrag en dergelijke. Juist een staat die haar bestaan ontleent aan de nieuwe orde is als eerste gehouden om de beginselen en wetten van die orde na te leven. Daar heeft Israël zich vanaf het eerste moment niet aan gehouden.

Schending van internationaal recht

Na 1948 voerde Israël nog twee grote oorlogen tegen Arabische landen. In 1967 viel Israël Egypte, Syrië en Jordanië aan. De Zesdaagse Oorlog resulteerde in een grote overwinning. Israël veroverde Gaza, de West Bank, de Sinai, Oost-Jeruzalem en de Golan-hoogten. Na deze oorlog verplichtte de Veiligheidsraad Israël zich terug te trekken uit de bezette gebieden, maar de uitvoering van de desbetreffende resolutie (nr. 242) werd niet afgedwongen. Het lag voor de hand dat de verliezers zich er niet bij zouden neerleggen. In 1973 vielen Egypte en Syrië met steun van enkele andere Arabische landen Israël aan. Dat leidde tot de Jom Kippoer-oorlog en een oproep van de Veiligheidsraad tot een staakt-het-vuren en tot vredesonderhandelingen. Die resulteerden in 1978, na bemiddeling door president Carter, in de Camp David-akkoorden. Israël en Egypte sloten vrede. Egypte erkende het bestaansrecht van Israël, de Sinai werd teruggegeven en de Palestijnen zouden in Gaza en op de Westbank autonomie verkrijgen.

De meest ingrijpende schending van internationale rechtsregels betrof het lot van de Palestijnse bevolking. Die werd van het begin af aan met geweld uit Israël

verdreven: de *al-Nakba*, een catastrofe. Eerder ging het om ruim 700.000 mensen. Later kwamen daar nog honderdduizenden bij, afkomstig uit andere door Israël veroverde gebieden.

Vanuit Israël werd verklaard dat de Palestijnen niet waren verdreven maar zelf gekozen hadden om te vertrekken. Zij zouden daartoe door de Arabische landen zijn aangespoord. Dat verhaal wordt al meer dan zeventig jaar afgestoken. In de sterk gepolariseerde politieke discussie die in het Westen oplaaide naar aanleiding van de huidige oorlog in Gaza wordt het telkens herhaald. Israël heeft er baat bij dat die gedachte overeind blijft: de Palestijnen zijn geen vluchtelingen, maar migranten. Zij hebben geen recht op terugkeer. Israël is niet verantwoordelijk en de Verenigde Naties hoeven voor hen niet te zorgen en al helemaal niet voor hun nageslacht. De UNRWA is een onterecht in het leven geroepen organisatie. Haar mandaat moet worden beëindigd.

The Other Exodus

Erskine Barton Childers, een van mijn voormalige collega's bij de Verenigde Naties, betitelde de verdrijving van de Palestijnen uit hun eigen gebied als *The Other Exodus*. Dat was de titel van een artikel dat hij schreef in 1961 en publiceerde in *The Spectator*. Daarin ontcrachtte hij alle argumenten die Israël naar voren bracht om te bewijzen dat de Palestijnen nooit verdreven waren. Die argumenten ontlastten ook de Europese landen en de Verenigde Staten die Israël steunden. Zij werden door vele politici en opinieleiders in het Westen geloofd.

Maar die argumenten waren verzinsels. In zijn vorige leven was Erskine Childers onderzoeksjournalist geweest. Hij ging alle argumenten stuk voor stuk na en kwam tot de conclusie dat geen ervan op waarheid berustte. Voor de stelling dat de Palestijnse bevolking wegvluchtte, omdat de Arabische leiders hen dat hadden opgedragen, is geen enkel bewijs. Israël heeft nooit gereageerd op herhaald verzoek om documenten te overleggen die dat zouden aantonen. De Israëlische minister van Buitenlandse Zaken, Abba Eban, verklaarde in de Verenigde Naties dat de Aartsbisschop Hakim van Galilea had bevestigd dat die instructie was gegeven, maar toen Erskine Childers de Aartsbisschop daarnaar vroeg, zei deze dat zijn naam was misbruikt en dat die instructie niet bestond. De Palestijnen zouden via de radio zijn opgeroepen te vluchten, maar Childers beluisterde in het archief van de BBC alle opnamen uit 1948 van Damascus radio en vond er geen. Integendeel: via de radio werd het advies gegeven thuis te blijven en zich niet door paniek te laten leiden.

Paniek was er wel. Die was deels spontaan, deels georganiseerd. Dat gebeurde door milities van de Irgun, die in Deir Yassin een bloedbad aanrichtten, en van de Haganah die via radio en luidsprekers de Arabische bevolking bedreigden: 'De weg naar Jericho ligt open; vlucht uit Jerusalem voordat je wordt gedood, anders vergaat het je zoals de bevolking in Deir Yassin. Childers citeert Israëlische kolonisten die zich schaamden. Zij beschreven hoe Palestijnen in diverse steden onder bedreiging met een vuurwapen werden verjaagd. Het was een combinatie van paniek en terreur, uitgeoefend door kolonisten samen met het leger. Legerleider Moshe Dayan verover-

de in opdracht van Ben Gurion Lydda en andere steden, die vervolgens door de kolonisten werden geplunderd.

Childers was de eerste onafhankelijke onderzoeker en diplomaat die dit stelselmatig onderzocht en erover publiceerde. In de jaren veertig en vijftig waren weinig buitenlandse journalisten in de gelegenheid ter plekke alles waar te nemen wat zich afspeelde, en was de informatievoorziening beperkt. Anders dan tegenwoordig mogelijk is met hulp van sociale media en Internet kon de getroffen bevolking niet gemakkelijk informatie naar buiten brengen. Childers kreeg in die jaren weinig krediet voor zijn inspanningen en zijn visie kreeg nauwelijks gehoor. Europa, de Verenigde Staten en andere landen in het Westen steunden Israël volledig tegen de Arabische landen en tegen de Palestijnen, ongeacht wat Israël deed. We hadden in Europa gefaald de Joden te beschermen en nu had Israël het recht zichzelf te verdedigen tegen iedereen en alles waardoor het zich bedreigd voelde. Nooit meer Auschwitz, geen nieuwe Holocaust.

Nederland

Israël was klein maar dapper en had het historische gelijk aan haar zij. Dat vond men ook in Nederland. Politieke partijen waren kritiekloos. Ik was ook zelf in mijn jongere jaren als scholier en student overtuigd van het onbetwistbare en absolute recht van Israël om te bestaan en zich tegen iedere bedreiging te verdedigen. Alleen vanuit de vredesbeweging kwamen andere geluiden. Als universitair onderzoeker op het terrein van de internationale verhoudingen tussen Noord en Zuid werd ik door de redactie van het door Pax Christi uitgegeven blad *Wereldvrede* gevraagd in een themanummer over het Midden-Oosten een artikel te schrijven over de economische toestand in die regio. Daarin pleitte ik voor economische samenwerking tussen Israël en de Arabische landen en voor ontwikkelingssamenwerking uit het Westen om die samenwerking te katalyseren. In door anderen geschreven artikelen in dat nummer werd uitvoerig aandacht gegeven aan de vluchtelingen en ik raakte onder de indruk van het grote aantal verdreven Palestijnen en van de politieke patstelling die was geschapen.

Vier jaar later toen ik benoemd werd tot minister voor Ontwikkelingssamenwerking, kon ik mijn pleidooi zelf in praktijk brengen. Tot dan toe had Nederland op dat terrein nooit een relatie gehad met Islamitisch-Arabische ontwikkelingslanden. Ik startte met het geven van ontwikkelingshulp aan Egypte, Soedan en Yemen en met een trilateraal samenwerkingsprogramma tussen Nederland, Israël en ontwikkelingslanden in Afrika, waarbij technische bijstand werd gegeven op specifieke terreinen, zoals landbouw in droge gebieden. Dat programma had als neven doel om tussen Israël en landen in Afrika begrip te kweken voor een vredespolitiek. Dat bleek vruchteloos. De Jom-Kippoer oorlog van 1973 en het door de Palestijnen aangerichte bloedbad onder Israëlische sportlieden in het jaar daarvoor, tijdens de Olympische Spelen van München, lieten diepe sporen na.

In Nederland kreeg de positie van de Palestijnse vluchtelingen in die jaren meer aandacht. Dat was vooral te danken aan het Palestina-comité dat onvermoeid pleitte

voor hun zaak. In 1978 bracht ik op uitnodiging van de PLO samen met anderen een oriëntatiebezoek aan Libanon. Ik was inmiddels afgetreden als minister voor Ontwikkelingssamenwerking en opnieuw lid geworden van de Tweede Kamer. In die positie werd ik de eerste Nederlandse politicus die een ontmoeting had met Abu Jihad en Yasser Arafat. Terug in Nederland pleitte ik ervoor hen bij de vredesbesprekingen te betrekken. Ik achtte dat een *sine qua non*. Het Camp-David akkoord was een stap vooruit, maar Amerika, Israël en Egypte hadden geen aandacht gegeven aan het lot van de Palestijnen. Zonder hun medewerking was een duurzame politieke oplossing ondenkbaar.

Economie en politiek

Zou een beter economisch perspectief voor de Palestijnen een gunstig klimaat kunnen scheppen voor een dergelijke oplossing? Het was dezelfde vraag die ik eind jaren zestig had gesteld met betrekking tot de verhouding tussen Israël en de Arabische landen. De sociaaleconomische ongelijkheid tussen de bevolking van de staat Israël en de Palestijnen in de bezette gebieden was nog enkele malen groter. Een jaar na mijn bezoek aan Libanon werd ik benoemd tot Ondersecretaris-Generaal van de Verenigde Naties Organisatie voor Handel en Ontwikkeling (UNCTAD). Naast tal van andere taken hadden we van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de opdracht gekregen periodiek rapport uit te brengen over de sociaaleconomische toestand van de Palestijnen. Dat deden we objectief en feitelijk, op basis van nauwgezet onderzoek. De bevindingen waren schokkend. De sociale omstandigheden waren erbarmelijk: armoede, werkloosheid, schamele huisvesting en gebrekkige voorzieningen. De rapporten werden voorgelegd aan de lidstaten, maar de Westerse landen weigerden ze inhoudelijk te bespreken. De onderzoekers werden beschuldigd van antisemitisme, de organisatie van partijdigheid. De sfeer in de vergadering was agressief en intimiderend.

De jaren negentig boden een nieuwe kans om politieke onderhandelingen over een vredesakkoord tussen Israël en de Palestijnen te verbinden met besprekingen om de sociaaleconomische ongelijkheid tegen te gaan. De besprekingen over de Oslo-akkoorden werden gecombineerd met onderhandelingen in Parijs over economische onderwerpen. De leidende gedachte achter deze aanpak was dat gemeenschappelijke belangen op economisch gebied gemakkelijker zouden kunnen worden gerealiseerd dan op politiek gebied. Wellicht zouden succesvolle economische besprekingen onderling vertrouwen scheppen dat kon helpen bij het overbruggen van politieke meningsverschillen. Er werden inderdaad een paar bescheiden resultaten geboekt, maar zelfs daarvan wisten de Israëlische autoriteiten de uitvoering te verhinderen. Langzamerhand vatte de gedachte post dat Israël een inherent onbetrouwbare onderhandelingspartner was. Dat laatste werd in de hand gewerkt door regeringswisselingen in Israël. Met een Labourregering viel te praten. Een daaropvolgende Likudregering draaide de resultaten terug. Dat werd in de jaren negentig ook door Nederland ondervonden. Ik was opnieuw aangetreden als minister voor Ontwikkelingssamenwerking en had een programma

ontwikkeld ten gunste van de Palestijnen op de Westbank en in Gaza. Om mislukkingen bij voorbaat te voorkomen overlegde ik met de Israëlische premier Peres en wist ik diens volledige instemming te verkrijgen. Er werd begonnen met een tuinbouwproject in Noord-Gaza en met de aanleg van een haven en een vliegveld om de producten te kunnen exporteren. Bovendien werden in overleg met Arafat en Peres tussen Nederland, Israël, Jordanië en de Palestijnen gesprekken gestart over drinkwater en industriële ontwikkeling. De achterliggende gedachte daarbij was: 'het moet ooit eens tot vrede komen; laten we ons nu al voorbereiden op wat te doen staat om het vredesdividend aan iedereen gelijkmatig ten goede te laten komen.'

Het was vergeefs. Een nieuwe regering in Israël bombardeerde de haven en het vliegveld. Vervolgens werden de grenzen van Gaza afgesloten. Verkeer van personen en goederen kwam tot stilstand, net als de gesprekken over een mogelijk vredesdividend.

Palestine, oh Palestine

Na de eeuwwisseling smolt het optimisme dat in de jaren negentig gerechtvaardigd had geleken weg als sneeuw voor de zon. Dat had Erskine Childers aan het begin van het decennium al voorzien. In 1991 werkte hij zijn artikel *The Other Exodus* uit in een essay met als titel *Palestine, oh Palestine*. Het was bedoeld als een hoofdstuk in een autobiografie. In de voorafgaande jaren had hij binnen de Verenigde Naties verschillende functies uitgeoefend op het terrein van de ontwikkelingssamenwerking. Vanuit de UNCTAD en later opnieuw als Nederlands politicus had ik contact met hem over het ontwikkelingsbeleid met betrekking tot Afrika. We hielden ons ook beiden bezig met conflicten binnen ontwikkelingslanden na het einde van de Koude Oorlog. We deelden bovendien een fascinatie voor de betekenis van de Verenigde Naties op het wereldtoneel. Na zijn pensionering werd hij Secretaris-Generaal van de *World Federation of United Nations Organizations* (WFUNA). Kort na zijn aantreden in 1996 organiseerde deze een conferentie in Luxemburg. Wij spraken er beiden. Childers werd tijdens zijn toespraak getroffen door een hartaanval en overleed.

Erskine Barton Childers 1929-1996

De autobiografie is helaas nooit voltooid. Het essay over Palestina is niet afzonderlijk verschenen. Ik had het voorrecht het te lezen en zag dat het meer was dan een actualisering van zijn eerdere bevindingen. Hij voegde een vijftal elementen toe aan zijn beschouwing in *The Other Exodus*. Ze zijn ook vandaag van grote betekenis. Ten **eerste**: de geschiedenis van het conflict gaat verder terug dan de Holocaust in de jaren veertig en de volkenrechtelijke erkenning door de Verenigde Naties van de staat Israël in datzelfde decennium. De geschiedenis gaat ook verder terug dan naar de Balfour-verklaring van 1917 waarin de Britse regering zich met een schrijven van haar minister van Buitenlandse Zaken aan de Zionistische Federatie uitsprak ten gunste van de vestiging '*in Palestine of a national home for the Jewish people*'. Dat streven werd enkele jaren later door de Volkenbond gelegitimeerd toen deze Engeland het mandaat gaf over het desbetreffende gebied. Weliswaar had Engeland de opdracht de onafhankelijkheid voor te bereiden van de Arabische volken die er woonden en werd in de Balfour-verklaring gesproken over een Joods tehuis (dus niet over een Joodse staat) en was in die verklaring een passage opgenomen waarin stond dat de rechten van de niet-Joodse bevolking in Palestina niet mochten worden aangetast, maar het liep anders. In de geopolitieke verhoudingen van die tijd was de interpretatie van dergelijke teksten voorbehouden aan de koloniale mogendheden, dus niet aan de desbetreffende volkeren noch aan de internationale gemeenschap als geheel. Balfour zelf schreef in een intern memorandum dat de tradities en verwachtingen van het Zionisme met betrekking tot Palestina van groter belang zijn dan de verlangens van de Arabieren die er wonen.

Die tradities van het Zionisme gingen inderdaad lang terug. Ze waren niet alleen nationalistisch van aard, maar ook religieus. Wanneer nationalistische verlangens van verschillende bevolkingsgroepen botsen kan een compromis worden gezocht langs de weg van politieke onderhandelingen. Dat kan niet wanneer de tradities en verlangens religieus zijn geïnspireerd en zeker niet wanneer een van de groepen zich erop beroemt een uitverkoren volk te zijn, door God aangewezen en ver verheven boven andere volken. Die religieuze inspiratie heeft binnen het Zionisme niet altijd gedomineerd, maar vaak wel en nu opnieuw. Zo heeft Erik Ader in zijn recente studie *Kinderen van Amalek* laten zien hoezeer het huidige religieuze fundamentalisme in Israël geworteld is in beschouwingen van Joodse rabbijnen en theologen uit vorige eeuwen. In veel beschouwingen door de jaren heen wordt gesproken over een 'van God gegeven opdracht om Amalek te vernietigen', waarbij 'het Goddelijk gebod niet te doden niet geldt zolang het om niet-Joden gaat'. Zijn dat opvattingen van zonderlingen, niet meer van deze tijd? Geenszins, getuige uitspraken van huidige Israëlische ministers als Smotrich en Ben-Gvir, die niet spreken over Palestijnen als mensen maar als wezens die geen recht hebben te bestaan, als dieren die je kunt verdelgen.

Wie zoals ik vertrouwd is met de 'tale Kanaäns' herkent veel. Ik las er het Bijbelhoofdstuk Jozua 10 nog eens op na. Het is geen officiële geschiedschrijving, maar een verhaal, een lang en verschrikkelijk verhaal over een God

die Jozua, de leider van het volk Israël, belooft dat deze al zijn tegenstanders zal verslaan. Dat geschiedde: Jozua trok van de ene naar de andere stad. 'Hij sloeg ze en alle levende wezens die daarin waren met de scherpte des zwaards. Hij liet niemand daarin ontkomen'. Heden ten dage beschouwen velen deze vertelling als een inspiratie en als een rechtvaardiging van Israël tegen al diegenen die het als tegenstanders beschouwt.

Die ontmenselijking van tegenstanders typeert de mentaliteit van kolonisator, aldus Childers. Die observatie in *Palestine, oh Palestine* is het **tweede** element dat hij aan zijn eerdere beschouwing toevoegt. Hij trekt een vergelijking tussen het optreden van de staat Israël en de Israëlische kolonisten met dat van de immigranten en de pioniers in Amerika die tot aan de oprichting van hun nieuwe staat, de VS, de inheemse volken die er al lange tijd woonden steeds verder wegduwden, verdreven, onderdrukten en decimeerden. Childers zegt: we kunnen er niet om heen -- de vestiging van de staat Israël is een koloniaal project, weliswaar internationaal gelegitimeerd, maar dat verandert niets aan de wijze waarop het wordt uitgevoerd. Land wordt afgepakt, wapengeweld wordt toegepast, voldongen feiten worden gecreëerd, een Apartheidssysteem wordt ingevoerd met ongelijke rechten voor verschillende bevolkingsgroepen. Alle verzet daartegen wordt terrorisme genoemd, strijdig met de wetten van de koloniale staat. Het wordt beantwoord met nog meer geweld en dat wordt verdedigd met de claim dat er geen vrede kan zijn zonder dat alle tegenstanders zijn verdreven. En nergens ter wereld hebben kolonisten gearzeld potentiële tegenstanders een preventieve slag toe te brengen: je kunt ze maar beter vóór zijn en ombrengen dan je te moeten verdedigen tegen een aanval die zij misschien ooit ondernemen.

Dat brengt Childers bij een **derde** overweging: het onderscheid tussen oorzaak en gevolg verdampt, evenals dat tussen veroorzakers van onrecht en geweld en degenen die het ondergaan. Het ene lokt het andere uit. Het wordt een cirkelgang, niet alleen vicieus maar ook esca lerend. Geweld en tegengeweld nemen toe. Er komt geen eind aan en er vallen steeds meer slachtoffers.

Wordt dat door de buitenwereld geaccepteerd? Kennelijk niet, aldus Childers in 1991. Dat is zijn **vierde** punt. Het Westen keek stelselmatig weg van schendingen van internationaal recht door de nieuwe staat Israël, bijvoorbeeld toen het vasthield aan de bezette gebieden ondanks de eis van de Veiligheidsraad dat Israël zich zou terugtrekken. Het Westen keek niet weg als er slachtoffers vielen, maar dat gold alleen Israëlische slachtoffers van Palestijnse terreurgroepen, niet de Palestijnen die slachtoffer waren van bloedbaden aangericht onder verantwoordelijkheid van het Israëlische leger in Deir Yassin (1947), Kafr Qasim (1956) en Sabra en Shatila (1982). In deze eeuw ging dat door. Er werd weggekeken van schendingen van internationaal recht, zoals de bouw van de muur op de grens tussen Israël en de Westbank en de nederzettingen van de kolonisten in de bezette gebieden. Voor de slachtoffers in Gaza was het Westen ziende blind. Eigenlijk is weggijken een zwakke term. Het Westen was schaamteloos partijdig. Balfour legde dat vast en Trump doet er een schep bovenop.

Een bezet en belegerd volk heeft het recht zich te verzetten. Ook met geweld, wanneer het met geweld wordt onderdrukt. Het is altijd verstandig wanneer een onderliggende partij zich bij dat verzet terughoudend opstelt, om de sympathie van de buitenwereld niet te verliezen. Maar Palestijnen die zich verzetten kunnen op niemand meer rekenen. Dat speelt krachten binnen de Palestijnse gemeenschap in de hand die onverbiddelijk zullen leiden tot verdere escalatie van geweld. Voor sommigen is het wanhoop, voor anderen berekening. De aanval van Hamas van 7 oktober 2023, een oorlogsmisdaad - ook verzetsbewegingen hebben de plicht zich te houden aan internationaal recht - was beide. Ik vermoed dat Erskine Childers, wanneer hij vandaag een derde beschouwing zou wijden aan de conflicten in het Midden-Oosten, zou schrijven: deze aanval en de Israëlische vergeldingsacties had het Westen kunnen en moeten voorkomen. Te vrezen valt dat een nieuwe generatie in Gaza die het bloedbad heeft overleefd geen andere uitweg ziet dan voortzetting van de strijd.

Tenslotte een **vijfde** punt. Childers is bekritiseerd omdat hij niet wegkeek en er niet voor terugschrok man en paard te noemen. In *Palestine, oh Palestine* schreef hij meermalen van antisemitisme te zijn beschuldigd. Ook toen werd kritiek op machthebbers in de staat Israël verward met Jodenhaat. Dat lot deelt Childers met vele anderen, vandaag de dag zelfs met de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties en de VN zelf, de instelling waaraan de staat Israël haar bestaan te danken heeft. De beschuldigingen van antisemitisme zijn een politiek wapen geworden. Dat wapen blijkt effectief. Velen in het Westen schrikken ervoor terug de daden van het regime in Israël te bekritisieren uit vrees van antisemitisme te worden beschuldigd. Sommigen zoals Childers trekken zich daar weinig van aan en blijven zich beroepen op waarden die essentieel zijn om de internationale gemeenschap vreedzaam bijeen te houden: recht, mensenrechten, vrijheid, non-discriminatie en humaniteit. Anderen kruipen in hun schulp en geven daarmee vrij baan aan degenen die deze waarden verloochenen.

Hoe nu verder? In 2025 ben ik pessimistischer dan ooit. Childers zou dat pessimisme waarschijnlijk met mij delen. Het lijkt erop alsof degenen die met macht bekleed zijn het conflict tussen Israël en de Palestijnen willen 'oplossen' door een definitief einde te maken aan het leven en bestaan van het Palestijnse volk in Gaza en op de Westbank. Met zo'n veronderstelde *Endlösung* wordt het nooit vrede.

De ontmanteling en ondermijning van de internationale rechtsorde sinds het begin van deze eeuw maakt dat krachten in een andere richting sterk zijn verzwakt. Een terugkeer naar de waarden en rechtssystemen van de orde die in de jaren veertig in het leven werd geroepen en daarna gedurende een halve eeuw werden geschraagd, doch sindsdien steeds verder erodeerden, is essentieel. Ook daarover heeft Erskine Childers geschreven. Een aantal beschouwingen van zijn hand is bijeengebracht in een speciale uitgave van een tijdschrift dat wordt uitgegeven door een Zweedse stichting die de naam draagt van Dag Hammarskjöld, de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, door wie Erskine Childers zich bij uitstek

geïnspireerd voelde. Zijn analyse en aanbevelingen kunnen vandaag nog steeds gezien als richtingaanwijzers op de weg naar vrede, ook in het Midden-Oosten.

Bronnen

Erik Ader, *Kinderen van Amalek. Mythen en feiten rond het Israëlisch-Palestijns conflict*. Groningen: Uitgeverij Palmslag (2023).

Erskine Barton Childers, 'The Other Exodus', in: *The Spectator*, nr. 4931, 11 mei 1961, pp. 8-11.

Idem, 'Palestine, oh Palestine', mimeo (1991).

Libby Leher, *The Political Development Nexus of Economic Peace in the Middle East: Paris Protocol to the Oslo Accords*, PhD Thesis, Erasmus University, Rotterdam (2024).

Jan Pronk, 'De economische toestand in het Midden-Oosten', in: *Wereldvrede*, 17 (5): pp.13-16 (1969).

Idem, 'The United Nations. Values, Practices and Reform', in: *Development Dialogue*, (57) pp. 163-181, December 2011.

Idem, 'Peacekeeping: Acting as a Good Tailor When the Need Arises', Erskine Childers Lecture, Londen, 10 September 2012.

Marjolijn Snippe e.a., Erskine Barton Childers. 'For a democratic United Nations and the Rule of Law', *Development Dialogue*, (56) June 2011.

Denken, Voelen, Willen

Johanna Steijlen is lid van de WFBN

Naast dat wij voorzien zijn van vijf zintuigen en nog andere unieke gaven om ons te kunnen manifesteren hier op Aarde, hebben wij door de evolutie heen het Denken, Voelen en Willen verworven.

Om vruchtbaar te kunnen discussiëren, een samenvattend besluit tot stand te brengen dat een win-win groepsverband tot gevolg heeft, zal het Denken, Voelen en Willen van alle betrokkenen enigermate in balans moeten zijn.

Wie teveel vast zit in het intellectueel Denken, zit in een ivoren toren en er is geen of nauwelijks ruimte om te voelen, in te voelen en in te leven, want met het Voelen worden beelden opgeroepen en dat samen wekt de Wil op tot handelen.

Uit te veel Voelen ontspruiten snel emoties, men blaast zich op en kan niet meer reëel denken, terwijl wat men voelt heel constructief kan zijn, maar het mist de controle van het denken.

Het te veel Willen geeft druk in de groep – doordrukken zonder nagedacht te hebben en/of ingevoeld. Echter, de Wil - het Willen - is een onmisbaar fenomeen, omdat de Wil een zichtbaar evolutionair concreet neerslag geeft, een reactie is op het vooraf uitgedachte plan (Denken) en de begrijpende schoonheid van het Voelen weergeeft. Helaas kan het meest 'slechte', eveneens door de wil, tot catastrofale gevolgen leiden.

We hebben natuurlijk energie van alle drie modellen in ons, maar bijna altijd overheersen één of twee stromen en doordat we over het algemeen nog maar weinig zelfkennis hebben, zijn we individueel in een samenspraak niet in balans met gevolg dat veel vergaderingen, politieke debatten enzovoort niet tot het beoogde resultaat komen.

We zullen tot een volgende stap moeten komen om deze polariserende gesprekken tot een meer menselijke waardigheid op te waarderen en dat is – wordt heden steeds meer ingezet – tot een Dialoog te komen waar geen plaats is voor eigen meningen die doorgedrukt worden, maar wél voor het luisteren naar elkaar, elkaars ideeën leren begrijpen, het delen van gedachten zodat er een vruchtbare uitkomst/oplossing ontstaat. Waar eigenbelang of partijbelang niet aan de orde zijn, maar de inzet van allen voor het algemeen belang.

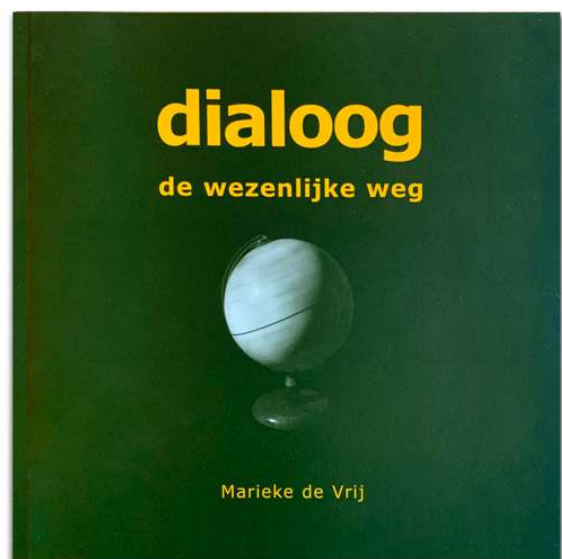
Marieke de Vrij schrijft onder andere in haar boek *Dialoog | De wezenlijke weg en het belang van een goede dialoog* (uitgeverij De Vrije Mare):

"... uitdagingen voor een goede dialoog is – de innerlijke dialoog aangaan – zelfdialoog.

Veel mensen leven vanuit een bepaalde spanningsboog en zijn te weinig in diepte gehoorzaam aan hun eigen innerlijke ontwikkeling. Zij reflecteren weinig en kijken teveel buiten zichzelf. Daardoor missen ze de zelfdialoog in relatie tot hun eigen innerlijk bestaan en vandaar uit ook met die van anderen. Dit maakt het moeizaam voor veel mensen om contacten te verduren gedurende een langere tijd. Deze spanningsboog wordt alleen maar opgeheven als mensen contemplatief naar binnen gaan en vandaar uit zichzelf hervinden en dan communicatie centraal durven stellen vanuit hun eigen innerlijke inhoud (en daardoor op een natuurlijke manier betrokken zijn met het te bespreken onderwerp). Dit is zeer ongewoon in deze tijd om gehoord te worden, omdat veel mensen zichzelf overbieden – zichzelf groter maken dan wat zij in wezen zijn. Doordat mensen te weinig naar binnen gericht, authentiek zichzelf durven beleven zit er continue een risico in dat ook dialogen blijven steken. Als mensen zichzelf openen vanuit de diepste verstilling, vanuit de diepste waarde, verdienen ze gehoord te worden. Sterker nog, ze worden gehoord.

De wezenlijke dialoog verstoort al wat onecht is, is verstorend op onderonsjes met een niet serieus wezenlijk karakter. De dialoog doorbreekt uitspraken die niet wezenlijk doorgrond zijn; dit zijn als het ware bolwerken van – spreken – die niet genoeg op principes stoelen en niet waarachtig zijn. De werkelijke dialoog zoekt ook zichzelf om anderen te bevrijden om te komen tot eigen inzicht en doorzicht. Het is een vorm van nederigheid om de ander eveneens een kans te geven. Het is een bewustmakingsproces waarin we elkaar hard nodig hebben. De wezenlijke dialoog is pretentieloos en schept ruimte in de groep bovenal. Omdat alles en iedereen met elkaar verbonden is gedijt de dialoog niet op af-gescheidenheid. De dialoog is altijd in beweging om voorbij de af-gescheidenheid de onderlinge verbondenheid te bewaken."

Een uitdaging voor deze tijd, voor ons als individuen, het wereldrechtssysteem en het daaraan dienstbaar zijnde groepswerk.

Rationele én tegelijkertijd bevlogen politici gevraagd

In het digitale tijdschrift voor Sociale Filosofie en Cultuur, *Civis Mundi* #153, December 2024, las de redactie een boekbespreking door Toon van Eijk over "Kijk niet weg. In gesprek met Jan Pronk" – auteur Ellen Mangnus (2024). De redactie wilde deze boekbespreking graag plaatsen in *Eén Wereld* en kreeg daarvoor akkoord van de redactie van *Civis Mundi* en de auteur Toon van Eijk.

Maar, aangezien *Eén Wereld* nog steeds een papieren exemplaar is, en de boekbespreking wel meer dan 6000 woorden omvat, vroeg de redactie aan **ChatGPT** om een samenvatting te maken. Het geheel werd heel knap in luttele seconden gereduceerd tot de tekst hieronder.

De volledige boekbespreking is te lezen op **Civis Mundi Digitaal #153**

<https://www.civismundi.nl/index.php?p=artikel&aid=8319>

Samenvatting van de boekbespreking door Toon van Eijk Over "**Kijk niet weg. In gesprek met Jan Pronk**" – auteur Ellen Mangnus (2024)

Toon van Eijk bespreekt het boek *Kijk niet weg*, waarin Ellen Mangnus in gesprek gaat met Jan Pronk, een icoon van linkse politiek in Nederland. De rode draad in het boek en in Van Eijks bespreking is de koppeling tussen politiek en moraliteit: politiek moet een ethisch kompas hebben, zich baseren op fundamentele waarden en streven naar sociale rechtvaardigheid.

Pronk staat bekend om zijn idealisme, maar ook om zijn pragmatisme. Hij ziet ontwikkeling als een politiek proces, waarbij waarden als vrede, democratie en duurzaamheid leidend moeten zijn. Van Eijk prijst deze morele benadering, maar plaatst ook kritische kanttekeningen bij de uitvoerbaarheid van Pronks ideeën.

1. Moreel leiderschap en politiek als ethisch kompas

Pronk pleit voor politiek leiderschap dat verder kijkt dan de korte termijn en pragmatische compromissen. Volgens hem ontbreekt het in de hedendaagse politiek aan visie. Mangnus stelt dat er na veertig jaar pragmatische politiek en neoliberal marktdenken een dringende behoefte is aan een groter verhaal.

Pronk benadrukt dat politiek niet alleen luisteren naar de meerderheid betekent, maar ook tegen de stroom in durven gaan wanneer dat nodig is. Politieke leiders moeten rationeel handelen, maar tegelijkertijd een bevlogen en moreel standpunt innemen.

Van Eijk verwijst naar Max Weber en stelt dat goed leiderschap zowel rationeel als emotioneel moet zijn. Charismatische leiders moeten koel kunnen nadenken én emotioneel kunnen overtuigen. Hij ziet Pronk als een voorbeeld van zo'n leider.

Daarnaast wijst Van Eijk erop dat politiek leiders vaak eerder de publieke opinie volgen dan sturen. Dit plaatst een dilemma: kan politiek veranderen zonder dat de samenleving eerst verandert?

2. Uitsluiting en kapitalisme: de groeiende kloof

Pronk stelt dat een groot deel van de wereldbevolking wordt uitgesloten door het kapitalistische systeem. De armen worden niet langer gezien als arbeiders of consumenten, maar als een last. Hierdoor worden vluchtelingen, boeren en anderen zonder economisch nut steeds verder naar de marge geduwd.

Formaat: 21,3 x 14,2 cm | paperback | prijs: € 24,99 | uitgever: Lemniscaat | isbn: 9789047716181 | nur: 740

Mangnus beschrijft hoe armoede niet alleen materieel is, maar ook moreel ondermijnend werkt. Armen zijn vaak te druk met overleven om collectief verzet te organiseren. Daarom ligt de sleutel tot verandering bij de middenklasse, die zich volgens Pronk moet losmaken van puur eigenbelang en zich moet inzetten voor sociale rechtvaardigheid.

Van Eijk erkent deze analyse, maar vraagt zich af of de middenklasse wel bereid is om in te leveren. Hij wijst erop dat het politieke bewustzijn en de bereidheid tot verandering vaak beperkt zijn, ook bij de middenklasse.

3. Klimaatverandering en ontgroei

Pronk stelt dat de klimaatcrisis een verdelingsvraagstuk is: wie heeft toegang tot hulpbronnen en technologie, en hoe wordt welvaart verdeeld? Hij pleit voor ontgroei (degrowth) als oplossing: minder consumptie, minder globalisering, en een meer duurzame samenleving.

Mangnus vraagt zich af of dit realistisch is. Pronk erkent dat ontgroei impopulair is en veel weerstand oproept, maar stelt dat er geen alternatief is.

Van Eijk is sceptisch over de haalbaarheid van een brede maatschappelijke transitie. Hij wijst op de weerstand tegen veranderingen in landbouw en energiebeleid en op de kloof tussen wat wetenschappelijk noodzakelijk is en wat politiek haalbaar lijkt.

4. Migratie en morele verplichtingen

Pronk verzet zich fel tegen het idee dat mensen 'illegaal' kunnen zijn. Hij benadrukt dat taal richting geeft aan ons handelen en dat het spreken over "gelukzoekers" of "illegale migranten" een negatieve *framing* is die bijdraagt aan onmenselijk beleid.

Magnus en Pronk wijzen op de hypocrisie van Europese landen die migranten tegenhouden met grensdeals terwijl ze mensenrechten hoog in het vaandel zeggen te hebben. Van Eijk erkent het belang van een humane benadering, maar wijst erop dat draagvlak onder burgers vaak ontbreekt. Hij stelt dat politieke verandering alleen mogelijk is als de publieke opinie meebeweegt en vraagt zich af of linkse partijen effectief genoeg inspelen op de zorgen van burgers.

5. De paradox van macht en politiek

Pronk benadrukt dat macht niet vanzelfsprekend is: politieke leiders kunnen alleen macht uitoefenen zolang burgers hen daarin volgen. Dit sluit aan bij ideeën van denkers als Spinoza en Étienne de La Boétie, die stellen dat macht verdwijnt zodra mensen besluiten haar niet meer te erkennen.

Van Eijk gebruikt dit concept om te verklaren waarom radicale politieke omwentelingen soms plotseling plaatsvinden. Hij suggereert dat bewustzijnsontwikkeling en persoonlijke verantwoordelijkheid een sleutelrol spelen in maatschappelijke verandering.

6. Optimisme versus pessimisme

Magnus merkt op dat Pronk enerzijds pessimistisch is in zijn analyses, maar tegelijkertijd grootse en optimistische voorstellen doet. Hij gelooft in de maakbaarheid van de toekomst en in de kracht van verzet tegen cynisme en fatalisme.

Van Eijk waardeert deze houding, maar wijst op het gevaar van wensdenken. Hij stelt dat structurele veranderingen alleen mogelijk zijn als ze aansluiten bij de realiteit van politieke en maatschappelijke dynamieken.

Conclusie: de relevantie van Pronks denken

Toon van Eijk concludeert dat *Kijk niet weg* een belangrijk en relevant boek is, dat een broodnodig moreel perspectief biedt in een tijd van politieke onzekerheid. Jan Pronk staat voor een politiek van waarden en ethiek, die soms als idealistisch wordt gezien, maar juist daarom urgent is. Tegelijkertijd plaatst Van Eijk kritische kanttekeningen bij de haalbaarheid van Pronks ideeën. Politieke verandering vereist draagvlak, en moreel leiderschap alleen is niet genoeg om maatschappelijke structuren fundamenteel te veranderen.

De boekbespreking onderstreept de kernboodschap van Pronk: politiek moet niet alleen pragmatisch zijn, maar ook moreel verantwoord. En hoewel verandering traag en moeizaam is, is wegstappen geen optie.

Over de auteur van het boek:

Ellen Mangnus schrijft over sociale en maatschappelijke verandering voor Vice Versa, Vork en andere media. Zij is gepromoveerd in de ontwikkelingseconomie en doceert sociologie aan Wageningen University & Research.

POSTMODERNISME (2)*

Hans Kuijper is lid van de WFBN

*Het eerste deel POSTMODERNISME is gepubliceerd in *Eén Wereld, najaarseditie 2024*, pp. 28 e.v.

Om het razend ingewikkelde debat over modernisme-postmodernisme beter te begrijpen, kan het nuttig zijn stil te staan bij de ontwikkelingen in de kunst- en literatuurgeschiedenis. Het modernisme heeft daar namelijk in verschillende landen tussen de Eerste en de Tweede Wereldoorlog verschillende vormen aangenomen.

Hegel overleed onverwachts op 14 november 1831 tijdens een cholera-epidemie. Iets meer dan vier maanden later, op 22 maart 1832, blies Goethe zijn laatste adem uit. Met de dood van deze giganten kwam een einde aan een tijdperk in de Duitse cultuurgeschiedenis. Het Duitse idealisme was, althans voorlopig, ten einde. Hegel had twee belangrijke aanvullingen op het werk van Kant geleverd: van het onhistorische naar het historische en van het individu naar de cultuur als geheel.[i] Goethe had als weinig anderen laten zien dat zelfkennis niets anders dan kennis van de wereld betekent, hiermee de centrale boodschap van de *Upanishads* herhalend.[ii]

Kierkegaard (1813-1855), Marx (1818-1883) en Nietzsche (1844-1900) waren niet onbelangrijke overgangsfiguren. "De Socrates van Kopenhagen" pleitte voor een "sprong in het geloof", die steeds minder mensen in het licht van wetenschappelijk bijbelonderzoek durven te maken, Marx politiseerde Kants erfenis, waar Hegel haar had gehistoriseerd, en Nietzsche stond stil bij Hegels perspectivisme, zonder zich echter bewust te zijn van het feit dat de aanhangers van het Jäinisme in India een soortgelijk idee hebben.[iii]

De industrialisatie die in de jaren twintig van de 19e eeuw in Duitsland was begonnen, kwam in de jaren dertig goed op gang en was in het volgende decennium niet meer te stuiten. De post-Kantianen en de volgelingen van Hegel hielden er tegenstrijdige opvattingen op na, en in Amerika vierden de pragmatisten, die theorie en praktijk met elkaar verbinden, grote triomfen.[iv] Het idealisme werd opgevolgd door het naturalisme, waarvoor Kant nu net had gewaarschuwd. Hermann von Helmholtz (1821-1894) en Rudolf Virchow (1821-1902) werden de helden van de nieuwe generatie intellectuelen, die hun vertrouwen naar de autoriteit van de natuurwetenschappen verschoven en niets moesten hebben van metafysische bespiegelingen. Naast de geluiden van het keizerlijk triomfalisme in Duitsland na de nationale eenwording in 1871 (Bismarck) en de zelfvoldane uitingen van superioriteit van de bourgeoisie, klonken echter ook geluiden van spirituele leegheid, over de wezenloosheid van het leven van de nieuwe burgerij (*nouveaux riches*). In de kunst en literatuur ontstonden nieuwe bewegingen en het thema moderniteit begon steeds vaker te klinken. Onder degenen

die zich tot het opkomende socialisme voelden aangetrokken werd dit verschijnsel geïnterpreteerd als de laatste snik van een verdwijnende ordening van de maatschappij, maar voor anderen betekende het de komst van het nihilisme, een gevaar waarvoor Kant eveneens had gewaarschuwd. Weer anderen zagen het als een teken van behoefte aan iets dat de mensheid zou bevrijden uit de verstikkende situatie waarin zij zichzelf had gebracht.

De hoop dat de technologie (toegepaste natuurkunde, lees: toegepast naturalisme) het paradijs op Aarde zou brengen, werd echter door de Eerste Wereldoorlog, waarin jonge, geïndoctrineerde soldaten (de bloem van de natie) elkaar met gifgas te lijf gingen (tot meerdere eer en glorie van God en vaderland), volledig de bodem ingeslagen. De desillusie was enorm en alom, zoals o.a. de Amerikaans-Britse cultuurfilosoof en literatuurcriticus T.S.Eliot aangrijpend in *The Waste Land* (1922) heeft beschreven. Voor velen, die niet meer in een vooruitgang konden geloven (een geloof dat inherent was aan de Verlichting) was de oproep tot emancipatie, tot bevrijding van de slavernij, tot "bevrijding van de zelfopgelegde onmondigheid van de mens" (Kant) achteraf gezien slechts naïef, een ondoordachte illusie. Het gevoel dat de dingen zich aan het einde van hun ontwikkeling bevonden, nam hand over hand toe. Het naturalisme verloor zijn bekoring. Het was een doodlopende weg gebleken, maar het idealisme van weleer bood evenmin bevrediging.

In de 20ste eeuw komen in Europa vijf hoofdstromingen tot ontwikkeling. Deze richtingen zijn enorm vruchtbaar gebleken: fenomenologie (o.a. Husserl, Heidegger en Zahavi), kritische theorie (o.a. Adorno, Horkheimer en Habermas), hermeneutiek (o.a. Dilthey, Gadamer en Ricoeur), feminisme (o.a. Friedan, Kristeva en Irigaray) en poststructuralisme (o.a. Derrida, Foucault en Lyotard). Deze zgn. continentale stromingen hebben ten minste zes dingen gemeen: a) het Cartesiaanse denken wordt verworpen, b) zij willen niet weten van een strikte scheiding tussen subject en object, c) de waarheid wordt perspectivisch gezien, historisch geïndexeerd of in een tijd-ruimte-context geplaatst (is dus pluralistisch), d) ze leggen een verband met politiek en maatschappij, e) de genderproblematiek speelt een rol, en f) aan het onbewuste en irrationele wordt aandacht besteed (het rationalisme wordt onttroond).

Het modernisme, dat zich tussen de beide Wereldoorlogen ontwikkelde, is een verzameling van opvattingen m.b.t. de realiteit.[v] Voor modernistische schrijvers, waartoe grootheden als James Joyce, Franz Kafka, Marcel Proust, Samuel Beckett, Ezra Pound, Katherine Mansfield, Guillaume Apollinaire, Robert Musil, Dylan Thomas, Eugene O'Neill, Joseph Conrad, Fernando Pessoa, Hermann Broch, Menno ter Braak, Louis Aragon, André Gide, Nathalie Sarraute, Michel Butor, William Faulkner en Jorge Amado behoren, is niet zozeer zoals bij Kant het kennen als zodanig van belang, maar het kenobject, de werkelijkheid. De bekommernis van deze auteurs betreft niet zozeer een epistemologisch als wel een ontologisch probleem.

Kant had echter geschreven: "*Das Ding an sich ist nicht erkennbar*". Knappe koppen hebben sindsdien geprobeerd om de werkelijkheid onder woorden te brengen,[vi] doch

Douglas Hofstadter (1945) heeft in zijn boeken *Gödel, Escher Bach: an Eternal Golden Braid* (Basic Books, 1979) en *I Am a Strange Loop* (Basic Books, 2007) aangetoond dat dergelijke pogingen tot mislukking zijn gedoemd. In het laatstgenoemde boek schrijft hij: *"In the end, we are self-perceiving, self-inventing, locked-in mirages that are little miracles of self-reference"* (blz. 363). Als Hofstadter gelijk heeft, dan heeft dat verwoestende gevolgen voor allen die zichzelf beschouwen (of laten introduceren) als landdeskundigen, want indien de werkelijkheid inderdaad onkenbaar is, dan geldt dat *a fortiori* voor de werkelijkheid in een klein, middelgroot of groot land, laat staan voor de toestand in de gehele wereld, waarmee zo'n land op velerlei wijzen is verbonden (buitenlandse betrekkingen!) en waarover zgn. experts in internationale betrekkingen gaarne praten (tegen betaling). De *human condition* is extreem ingewikkeld, omdat de onpeilbare en niet te kwantificeren menselijke geest er onlosmakelijk in is betrokken.

Het behoeft ons niet te verbazen dat de werkelijkheid problematisch is geworden. Na een eerste aanzet in de 19e eeuw, is de werkelijkheid pas in de 20ste eeuw tot kernprobleem van de beeldende kunsten geworden. Nadat de schilderkunst zich, onder invloed van ontwikkelingen buiten haar ressort, langzaam van al haar bindingen aan een godsdienst had losgemaakt, kon de vraag naar het wezen van de werkelijkheid worden gesteld. Nadat de geborgenheid in een godsdienst of mythe is verdwenen, ziet de mens zich onbeschermd tegenover de werkelijkheid geplaatst die daardoor een probleem wordt. Deze rechtstreekse confrontatie met de realiteit blijkt uit een reeks symptomen. Een van de meest opvallende is de verandering van de thematiek in de schilderkunst. Sedert het midden van de 19e eeuw verdwijnen van lieverlede het altaarstuk en de mythologische of bijbelse figurencomposities, om aanvankelijk voor het landschap en vervolgens voor taferelen uit het dagelijkse leven plaats te maken. De kunstenaar is niet meer tevreden met de schijn van de werkelijkheid. Hij/zij zoekt over de grenzen van de waarneming en vorst naar het wezen en de zin van de werkelijkheid.

Het verschil tussen waarneming en werkelijkheid vormt het probleem van de schilderkunst. De belangrijkste reden die deze tweespalt heeft veroorzaakt, is de vervreemding van de werkelijkheid als gevolg van het positivisme. Haar meest sprekende belichaming is in de werken van Gustave Courbet (1819-1877) te vinden. Het is juist de vooruitgang van de positivistische natuurwetenschappen geweest die het zo onwrikbaar lijkende geloof in het waarheidsgehalte van de waarneming ondermijnde. De nieuwe kunstenaarsgeneratie weigerde de waarneming passief te registreren. De taak van de kunstenaar werd gezien in het suggereren van of vormgeven aan een werkelijkheid d.m.v. *actieve* scheppingsdaad. Kunst geeft volgens Paul Klee (1879-1940) niet het zichtbare weer, maar maakt zichtbaar. Waarneming en werkelijkheid dekken elkaar niet. Voor het scheppend verbeelden van de werkelijkheid is een daad van de geest noodzakelijk, waartoe de waarneming, d.w.z. het oog of het mechanische vervangmiddel ervan, de camera, niet bij machte is.

In zijn kunstcritiek maakte Charles Baudelaire (1821-1867) al duidelijk dat er naast of zelfs achter de positieve, tastbare werkelijkheid nog een andere realiteit bestaat, een werkelijkheid die niet voor het oog of de hand, maar enkel voor de verbeeldingskracht, dus alleen voor de menselijke geest, toegankelijk is. Jean-Paul Sartre (1905-1980), die algemeen wordt gezien als de vader van het existentialisme, heeft zich dan ook in 1946 uitvoerig met deze *poète maudit* (gedoemde dichter) beziggehouden, drie jaar na verschijning van zijn hoofdwerk, *L'être et le néant*. "Existentialisme" komt van het Middeleeuws-Latijnse woord voor bestaan (existentia). Het staat voor een literair-filosofische stroming die zich bezighoudt met de vraag wat het bestaan, de *human condition* of de realiteit inhoudt. De mens moet volgens existentialisten zelf zin geven aan zijn bestaan in een wereld die op zichzelf betekenisloos is.[vii] *"Man is both a part of and apart from the world"*. Sartre onderscheidde *"être pour soi"* (het zijn voor zich) en *"être en soi"* (het zijn in zich). Dit alles gaat terug op de gevleugelde woorden waarmee Kant zijn drie kritische werken afsloot: *"Zwei Dinge erfüllen das Gemut mit immer neuer und zunehmenden Bewunderung und Ehrfurcht, je öfter und anhaltender sich das Nachdenken damit beschäftigt: der bestirnte Himmel über mir, und das moralische Gesetz in mir"*.

Zodra het bestaan van een, alleen voor de menselijke geest toegankelijke werkelijkheid achter de positieve, met de zintuigen waar te nemen realiteit is aangetoond,[viii] wordt een sluis geopend en hebben ethisch denken en schrijven vrij spel. Zij vloeien ongehinderd over de uitgestrekte akkers van de werkelijkheid. De maatschappelijke betrokkenheid (*engagement*) gaat dan een rol spelen; niet de vraag naar blote feiten, de toedracht of hoe dingen in elkaar zitten (*Sachverhalt*), maar de vraag wat ik *in concreto* moet doen en hoe ik mij m.b.t. andere mensen dien te gedragen wordt belangrijk. Lees William Hudson, *The Is/Ought Question* (Macmillan, 1969), Ellen Frankel Paul e. a. (red.), *Foundations of Moral and Political Philosophy* (Basil Blackwell, 1990), Nancy Murphy and George Ellis, *On the Moral Nature of the Universe* (Fortress Press, 1996) of Russ Shafer-Landau en Terence Cuneo (red.),

Paul Klee (1879 - 1940) - Flora op zand

Foundations of Ethics: An Anthology (Wiley-Blackwell, 2006), en doorloop het sinds 1890 gepubliceerde tijdschrift *Ethics*, waarin ook belangrijke boekbesprekingen verschijnen.

De verbeeldingskracht is veel groter dan de waarneming (een fysiologisch-psychologisch reuze ingewikkeld proces), maar is nog altijd niet toereikend om de dynamische en buitengewoon complexe echte werkelijkheid te bevatten. Verbeelding is belangrijker dan wetenschappelijke kennis, die beperkt is en bij waarneming begint, maar de verbeelding is lang niet zo rijk als de reële, concrete situatie. Natuurwetenschappers kunnen slechts beschrijven of uitleggen wat is (geweest) of zou *kunnen* gebeuren (waarschijnlijkheid). Zij houden zich echter verre van wat idealiter zou *moeten* gebeuren en laten dit liever aan de politici over, die onbetrouwbaar zijn en de kunst verstaan om een zaak in woorden te verzuipen.

Het symbolisme kan als voorportaal van het modernisme worden beschouwd. De beweging begon in de jaren 1870 onder een groepje Parijse dichters, die werden geïnspireerd door Charles Baudelaire en onder leiding stonden van Stéphane Mallarmé (1842-1898). De symbolisten zochten naar een letterkunde waarin een diepere ervaring van het bestaande tot uitdrukking kwam dan in realistische of naturalistische geschriften. Zij zagen de beperktheid van het, door positivisme gedreven materialisme, en weigerden te accepteren dat de wetenschap de werkelijkheid volledig beschreef of verklaarde. Symbolisten zoals Paul Verlaine, Maurice Maeterlinck, Émile Verhaeren, Eduard Munch, Gustav Klimt, Stefan George, William Yeats, Jean Moréas, Arthur Rimbaud, Odilon Redon, Paul Gauguin, Georges Duhamel, Walt Whitman, Oscar Wilde, George Moore, Auguste Rodin, Hugo von Hofmannsthal, Gerhart Hauptmann, Rainer Maria Rilke, Arthur Schnitzler, Willem Kloos, Albert Verwey, Henri Matisse, Pablo Picasso en Paul Valérie gebruikten symbolen om een werkelijkheid te evoceren, te suggereren. Zij opponeerden tegen het toenemende materialisme. Hun doel was een verzoening van *matter* en *mind* door te wijzen op verborgen meningen. Geen reproductie, maar creatie; geen *impressionisme*, maar *expressionisme*.

Het symbolisme luidde het modernisme in en maakt er deel van uit. Het heeft de moderne en abstracte kunst enorm beïnvloed en de ontwikkeling van de semiotiek sterk in de hand gewerkt, de *science of signs* die veel meer omvat dan de linguïstiek en later zou uitmonden in de machtige stroom van de sociale of culturele psychologie.[ix]

Hoewel het modernisme erfgenaam van het realisme was, ontwikkelde het een onmiskenbaar nieuwe fase in de cultuurgeschiedenis van Europa en Amerika toen de Industriële Revolutie een hoogtepunt bereikte, d.w.z. voordat de draadloze radio, de gloeilamp en het Ford-model T werden uitgevonden en de burgerluchtvaart en filmindustrie tot ontwikkeling kwamen. Parijs was het epicentrum. *Heart of Darkness* van Joseph Conrad (1857-1924), *À la recherche du temps perdu*, de zevendelige roman van Marcel Proust (1871-1922), *Der Zauberberg* van Thomas Mann (1875-1955), *Ulysses* van James Joyce (1882-1941), *To the Lighthouse* van Virginia Woolf (1882-1941), *Das Schloss* en *Der Prozess* van Franz

Marcel Proust (1871 - 1922)

Kafka (1883-1924), *The Cantos* van Ezra Pound (1885-1972), *The Waste Land* van T.S. Eliot (1888-1965), *The Great Gatsby* van Scott Fitzgerald (1896-1940), de trilogie *U.S.A.* van Dos Passos (1896-1970), *The Sound and the Fury* van William Faulkner (1897-1962), *The Sun Also Rises* van Ernest Hemingway (1899-1961) en *The Grapes of Wrath* van John Steinbeck (1902-1968) zijn de onsterfelijke werken van modernistische schrijvers, voor wie het ego voor de rede ondoorgrondelijk is en die rondlopen in de oneindige ruimte van het zelf.

Wie mocht geloven dat de mens na de Eerste Wereldoorlog zijn verstand is gaan gebruiken, is bedrogen uitgekomen. De moderne technologie dendert alsmaar door. De gevaren van de ontwikkeling, waartegen o.a. Martin Heidegger en Jacques Ellul hebben gewaarschuwd, zijn overal zichtbaar. We zijn tot diep in het heelal (de ruimte *buiten*) doorgedrongen, maar de onpeilbare ruimte *binnen* (de menselijke geest) blijft nauwelijks onderzocht. De bewapeningswedloop heeft ertoe geleid dat de mensheid vele malen kan worden uitgeroeid. De waanzin ten top. Onze consumptiemaatschappij, waarin informatie *infotainment* is geworden, avond na avond op de televisie stompzinnige spelletjes zijn te zien, *the show must go on* (wat er ook gebeurt), en voor elke voordeur minstens één heilige blikken koe staat, is spiritueel leeg, een kale en dorre vlakte. Het wachten is op Godot, die nooit komt.

Na de Tweede Wereldoorlog raakten vaak jonge mensen aan verdovende middelen verslaafd, waarmee het ideaal van de geestelijke emancipatie (van het Latijnse *emancipatio* [bevrijding]) voorgoed achter de horizon verdween. Hoewel de Dolle Mina's steeds luider roepen, zijn zij niet in staat om hun boeien los te (laten) maken. Alom slavernij, onderdrukking, knechtschap en tirannie. De *Pax Americana* is een grote leugen, zorgvuldig door de media gecultiveerd. Wij leven in feite onder de atoomparaplu van een grote mogendheid die met alle geweld naar hegemonie (alleenheerschappij!) streeft. De wereld is een enorm grote, veel te volle zwijnenstal en we zijn in het antropocene tijdperk hard bezig om onze natuurlijke omgeving (*Umwelt*) te plunderen of te vergif-

tigen. Wij trachten overeind te blijven in een grondig verziekte, gepolariseerde wereld (*Mitwelt*), met totaal verschillende werkelijkheden. Het recente debat tussen de seniele Joe Biden en ook niet meer zo jonge Donald Trump, die elkaar voor leugenaar uitmaakten, is slechts één van de talloze voorbeelden. Kamela Harris, die plotsklaps(!) schaterend door het leven lijkt te gaan en hierdoor (en d.m.v. donaties) zoveel mogelijk kiezers aan zich tracht te binden, leeft weer in een andere werkelijkheid.

Kortom, wij leven in een *hyperrealiteit*. Wie het postmodernistische werk[x] van bv. Louis-Ferdinand Céline, Elias Canetti, Flann O'Brien, Emil Cioran, Chesaw Mi osz, Saul Bellow, Doris Lessing, José Saramago, Gerard Reve, Jean-François Lyotard, Gilles Deleuze, Gabriel Márquez, Carlos Fuentes, Jean Baudrillard, Milan Kundera, Jacques Derrida, Félix Guattari, Harold Pinter, Luce Irigaray, Richard Rorty, Umberto Eco, Philip Roth, Hélène Cixous, Michael Brodsky en Kazuo Ishiguro leest, krijgt de indruk dat de mens, die kortstondig op Aarde wat rondzwerft en door misleidende reclame voortdurend wordt opgejaagd in een wereld van dieven, leugenaars en oplichters, op weg is naar het definitieve einde, om voorgoed in een zwart gat te verdwijnen. De druppel van het ego (*atman*) gaat dan op in de oceaan (*brahman*), de ultieme werkelijkheid.

[i] Zie Alexander Kojève, *Introduction to the reading of Hegel* (Basic Books, 1969), Charles Taylor, *Hegel* (CUP, 1975), Otto Pöggeler, *Hegel: Einführung in seine Philosophie* (Karl Alber, 1977), Frederick Beiser (red.), *Companion to Hegel* (CUP, 1993), Terry Pinkard, *Hegel: A Biography* (CUP, 2001), Frederick Beiser, *Hegel* (Routledge, 2005), Robert Brandom, *A Spirit of Trust: A Reading of Hegel's Phenomenology* (HUP, 2019) en Jürgen Kaube, *Hegels Welt* (Rowohlt, 2020).

[ii] Zie George Lewes, *The Life of Goethe* (Kessinger, 2004), Walter Kaufmann, *Goethe, Kant, and Hegel: Discovering the Mind* (Taylor & Francis, 2017), Rüdiger Safranski, *Goethe: Life as a Work of Art* (Norton, 2018), Matthew Bell (red.), *The Essential Goethe* (PUP, 2018), Jeremy Adler, *Goethe: Die Erfindung der Moderne* (C.H. Beck, 2022) en Thomas Steinfeld, *Goethe: Porträt eines Lebens, Bild einer Zeit* (Rowohlt, 2024). Ga naar <https://en.wikipedia.org/wiki/upanishads>.

[iii] Ga naar <https://en.wikipedia.org/wiki/anebantavada>.

[iv] Zie Laurence Horn en Gregory Ward (red.), *The Handbook of Pragmatics* (Blackwell, 2006). Ga naar en vergelijk <https://plato.stanford.edu/entries/pragmatism> en <https://plato.stanford.edu/entries/pragmatics>.

[v] Zie Willem Noomen en Joseph Tans, *Franse Letterkunde* (Het Spectrum, 1977, blz. 224 e.v., het tijdperk van de problematische werkelijkheid). In *Modernism as a Philosophical Problem: On the Dissatisfaction of European High Culture* (Blackwell, 1999). Robert Pippin ontwikkelt een enigszins afwijkende mening over het modernisme.

[vi] Zie Bernard d'Espagnat, *In Search of Reality* (Springer, 1983), John Gribbin, *Schrödinger's Kittens and the Search for Reality* (Back Bay Books, 1995), David Deutsch, *The Fabric of Reality* (Allen Lane, 1997), Barry Stroud, *The Quest for Reality* (OUP, 2000), Hilary Putnam,

Representation and Reality (MIT Press, 2001), Brian Greene, *The Fabric of the Cosmos: Space, Time and the Texture of Reality* (Knopf, 2004), Max Tegmark, *Our Mathematical Universe: My Quest for the Ultimate Nature of Reality* (Knopf, 2014), Robert Koons en Timothy Pickavance, *The Atlas of Reality: A Comprehensive Guide to Metaphysics* (Wiley, 2017), Frank Wilczek, *Fundamentals: Ten Keys to Reality* (Penguin, 2021) en John Heil, *Appearance in Reality* (OUP, 2021).

In *Farewell to Reason* (Pegasus, 2013) redeneert Jim Baggott "how modern physics has betrayed the search for scientific truth" en in *Irrationality: A History of the Dark Side of Reason* (PUP, 2019) toont Justin Smith aan "how history reveals that any triumph of reason is temporary and reversible". Zie noot x.

[vii] Zie Maurice Friedman (red.), *The Worlds of Existentialism: A Critical Reader* (Humanity Books, 1998) en ga naar <https://plato.stanford.edu/entries/existentialism>. Arthur Rimbaud, die over het bestaan (het zijn) dieper nadacht dan Descartes, gebruikte in 1871 de merkwaardige zin *Je est un autre*. In 1935 verscheen het boek van de christelijke existentialist Gabriel Marcel, *Être et Avoir*. Duitsers onderscheiden "Leib" en "Körper". Ga naar <https://www.paedologic.de/259>.

[viii] Voor de controverse tussen realisme en antirealisme, ga naar <https://iep.utm.edu/scientific-realism-antirealism>, <https://plato.stanford.edu/entries/structural-realism> en de relevante lemma's in *L'Encyclopédie Philosophique* (online).

[ix] Zie o.m. Edmund Wilson, *Axel's Castle* (Charles Scribner, 1931), Marcel Raymond, *De Baudelaire au Surréalisme* (Corti, 1940), Pierre Martino, *Parnasse et symbolisme* (Colin, 1954), Robert Goldwater, *Symbolism* (Routledge, 1980), Roland Posner e.a. (red.), *Semiotik: Ein Handbuch zu den zeichentheoretischen Grundlagen von Natur und Kultur* (Walter de Gruyter, 1997), Winfried Nöth, *Handbuch der Semiotik* (Metzler, 1999), Bonaventure Balla, *Symbolism, Synesthesia, and Semiotics: A Multidisciplinary Approach* (Xlibris, 2012), Paul van Lange e.a. (red.), *Handbook of Theories of Social Psychology* (Sage, 2012), Michelle Facos en Thor Mednick (red.), *The Symbolist Roots of Modern Art* (Routledge, 2017), Dov Cohen en Shinobu Kitayama (red.), *Handbook of Cultural Psychology* (Taylor & Francis, 2019) en Todd Shackelford e.a. (red.), *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science* (Springer, 2020).

[x] Ga naar <https://plato.stanford.edu/entries/postmodernism>, maar lees John Passmore, *Recent Philosophers* (Duckworth, 1985, blz. 87-121, 156-164), Hilary Putnam, *Realism with a Human Face* (HUP, 1992), Daniel Parrochia en Pierre Neuville, *Towards a General Theory of Classifications* (Birkhäuser, 2013), Maurizio Ferraris, *Introduction to New Realism* (Bloomsbury, 2014) en Ricki Bliss and James Miller (red.), *Handbook of Metametaphysics* (Routledge, 2023). Zie noot vi en viii. Ga ook naar <https://ontology.co>, www.iaoa.org, <https://plato.stanford.edu/entries/metaphysics>, <https://plato.stanford.edu/entries/social-ontology>, https://en.wikipedia.org/wiki/nouveau_réalisme, <https://doi.org/10.1016/j.biosystems.2024.105262> en http://www.art-science-factory.com/complexity-map_feb09.html.

De hypocrisie van de VK-regering onder Sir Keir Starmer

Bernie Holland, is vredesactivist, jazzmusicus en beoefenaar van het Mahayana-boeddhisme van de Nichiren School.

Op vrijdag 31 januari woonde ik een grote demonstratie bij buiten de *Central Criminal Court, the Old Bailey*, in Londen, ter ondersteuning van Tony Greenstein. Greenstein steunt het verzet tegen de bezetting en kolonisatie van Palestina door de staat Israël. Op 30 december 2023 werd de heer Greenstein in zijn huis in Brighton gearresteerd door agenten van de *Counter Terrorism Police (South East)* voor het plaatsen van een tweet waarin hij zijn steun uitsprak voor het Palestijnse verzet. Hij werd aangeklaagd op grond van Sectie 12 (1) van de *Terrorism Act 2000*, onder het voorwendsel dat hij steun betuigde aan een verboden terroristische organisatie, namelijk Hamas. Greenstein weerlegde deze beschuldiging echter met het argument dat hij van mening was dat het Palestijnse volk het recht had om zichzelf te verdedigen. Dit roept direct de vraag op over de gelijkschakeling van de termen "terrorisme" en "verzet".

Het misbruiken van antiterrorismewetgeving is hier een schaamteloze poging om steun voor elke antikoloniale of verzetsbeweging van onderdrukte volkeren te criminaliseren. Israël is al 58 jaar een illegale bezetter, maar elke uiting van gewapend verzet tegen Israëls militaire en genocidale geweld wordt als een strafbaar feit beschouwd. Maar Keir Starmer weigert toe te geven dat er sprake is van genocide in Gaza. Ondertussen is zijn minister van Buitenlandse Zaken, David Lammy, beschuldigd van 'openlijke minachting' voor Palestijnen door te suggereren dat de term genocide alleen van toepassing is wanneer miljoenen mensen zijn omgekomen. Zo'n opmerking bagatelliseert en minimaliseert op schandalige wijze de ernst van de daden van de Israëlische staat als reactie op de gebeurtenissen van 7 oktober 2023.

De beweringen dat Hamas Israëli's, inclusief baby's, heeft verbrand en onthoofd, zijn inmiddels ontkracht in een artikel van Asa Winstanley. Dit artikel onthult bewijsmateriaal van een bekentenis door de Israëlische minister van Defensie, Yoav Gallant. Hij gaf toe dat Israëlische

troepen opdracht hadden gekregen om gevangen Israëlische burgers te doden onder de zogenoemde Hannibalrichtlijn.[1] Het doel van deze richtlijn is te voorkomen dat Israëlische burgers door Hamas gevangen worden genomen en als 'ruilmiddel' gebruikt worden bij toekomstige gevangenuitwisselingen.

Sinds de gebeurtenissen van 7 oktober 2023 voert Israël een meedogenloze bombardementencampagne in de Gazastrook, waarbij alles wordt vernietigd en een landschap wordt gecreëerd dat doet denken aan Hiroshima. Israël rechtvaardigt deze genocide door te beweren dat faciliteiten zoals ziekenhuizen en scholen worden gebruikt als commandoposten voor Hamas-strijders. Hierbij wordt aangenomen dat alle Palestijnen Hamas steunen en daarom als terroristen moeten worden geëlimineerd. De betekenis van het woord 'terrorist' verdient echter nadere beschouwing.

Professor John Dugard KC, een vooraanstaand Zuid-Afrikaans internationaal jurist en *ad-hoc* rechter bij het Internationaal Gerechtshof, verklaarde:

"Terrorisme is een beladen term die geen plaats heeft bij de beoordeling van het gedrag van een regering of een verzetsbeweging. De één noemt iemand een vrijheidsstrijder, de ander een terrorist. Weinigen zouden tegenwoordig de Franse verzetsstrijders uit de Tweede Wereldoorlog als 'terroristen' bestempelen, maar de meeste mensen zouden de nazi-troepen zonder aarzeling 'terroristisch' noemen. Toch vermijden de meeste westerse staten vandaag de dag om het geweld van overheidsdiensten als terrorisme te bestempelen, terwijl ze daar geen moeite mee hebben bij verzetsbewegingen en andere niet-statelijke actoren."

De reactie op het gedrag van Israël heeft wereldwijd geleid tot demonstraties ter ondersteuning van het verzet tegen de bezetting, kolonisatie, etnische zuivering en genocide. Voor het eerst in de geschiedenis wordt dit alles *live* uitgezonden door onafhankelijke journalisten, aangezien de reguliere media, met uitzondering van *Al Jazeera*, zich schuldig maken aan criminele nalatigheid door dit niet te rapporteren.

Onafhankelijke journalisten en activisten zetten zich er echter voor in om de wereld te laten zien wat er gebeurt in Palestina, de bezette gebieden, Libanon en nu ook Syrië. Israël heeft zijn expansionistische operaties daar voortgezet volgens het "Groot-Israël-plan". Journalisten, bloggers en activisten worden geïntimideerd, gearresteerd en vervolgd onder recente draconische wetgeving, die het bekritisieren van de staat Israël of het veroordelen van zionisme strafbaar stelt onder het mom van het aanzetten tot terrorisme.

De hypocrisie van de Britse regering en haar veiligheidsdiensten is overduidelijk wanneer men kijkt naar de steun

die het Verenigd Koninkrijk biedt aan terroristische groeperingen elders. De Britse regering, samen met andere westerse mogendheden, heeft jarenlang geprobeerd de Syrische regering omver te werpen. Uiteindelijk nam de terreurgroep Hayat Tahrir al-Sham (HTS), een afsplitsing van Al-Qaeda, de macht na de val van president Bashar al-Assad. HTS werd in 2017 in het Verenigd Koninkrijk als terroristische organisatie aangemerkt. Dit betekent dat de Britse regering geen contact met de groep zou mogen hebben.

Hoewel HTS door de VS en de VN sancties opgelegd heeft gekregen vanwege zijn terroristische status, blijkt nu dat de Britse regering de groep juist steunt en aanmoedigt. Samen met de VS probeert de Britse regering HTS-leider Abu Mohammed al-Jolani, die nu zijn echte naam Ahmed al-Sharaa gebruikt, te herpositioneren als een gematigder leider, die beweert in 2016 de banden met Al-Qaeda te hebben verbroken en die beloofd heeft tolerant te zijn naar de verschillende religieuze groepen. Echter, bewijzen van de aanhoudende vervolging van minderheden onder het HTS-regime spreken deze beweringen tegen.

Journaliste Vanessa Beeley rapporteerde bijvoorbeeld dat in de Syrisch-Christelijke stad Al Suqalibiyah de Hagia Sophia-kerk werd gesloten door terroristische milities die verbonden zijn met het HTS-regime. Dit gebeurde nadat tijdens kerstvieringen gewapende bendes de kerstboom in het stadscentrum in brand staken. Tijdens de decemberaanvallen op christelijke gemeenschappen drongen deze bendes de kerk binnen en zij vernietigden heilige iconen, geschriften en muurschilderingen. Dit is slechts één voorbeeld van hoe de door de Britse regering gesteunde HTS terreur zaait onder christelijke gemeenschappen in Syrië.

Het is daarom ronduit hypocriet dat de Britse regering en haar veiligheidsdiensten de *Counter Terrorism Police* inzetten om activisten te arresteren en te vervolgen die steun betuigen aan het verzet tegen Israël. Volgens de *Terrorism Act 2000* is het illegaal om een bijeenkomst te organiseren ter ondersteuning van een verboden organisatie. Maar waarom wordt dan niet dezelfde maatstaf aangelegd voor Pat McFadden, minister in het kabinet, die gesprekken voerde over het herzien van HTS's terreurstatus? Tijdens een interview met *Sky News* zei McFadden over de mogelijke de-proscriptie[2] van HTS: "Ja, uiteraard moet dat worden overwogen. Ze staan al een lange tijd op de terreurlijst."

Bovendien verklaarde voormalig MI6-chef Sir John Sawers op *Sky News* dat het "tamelijk belachelijk" zou zijn als het VK geen contact kon hebben met HTS vanwege het verbod. Zal hij ooit gearresteerd worden voor het schenden van Sectie 12 van de *Terrorism Act*?

Ondertussen werd een jonge man gearresteerd omdat hij online pleitte voor de de-proscriptie van Hamas, omdat hij hen als een verzetsgroep beschouwde in plaats van een terroristische organisatie. Hij werd gearresteerd en wacht nu op zijn rechtszaak.

Op 9 december 2024 bevestigde premier Sir Keir Starmer dat er nog geen besluit was genomen over de mogelijke verwijdering van HTS van de lijst van verboden terroristische groepen nadat de rebellen het regime van Bashar al-Assad omver wierpen.

Misschien zou hij ook eens door de politie aan de tand gevoeld moeten worden. Wat voor de één geldt, zou ook voor de ander moeten gelden.

[1] <https://electronicintifada.net/tags/hannibal-directive>

[2] Proscriptie (Latijn: proscriptio) is de publieke identificatie en officiële veroordeling van vijanden van de staat.

Verboden met je ogen te knippen!

door Frans Micklinghoff

Wie midden in het leven, midden in deze wereld staat, kan zich niet permitteren ook maar een ogenblik te knippen met de ogen. Want voordat je het beseft liggen de kaarten van de wereldpolitiek totaal anders, of verschijnen er een paar 'jokers' op het schouwtoneel.

Democratisch gekozen dictator!

Na vier jaar president Donald Trump in het Witte Huis bleek een meerderheid van Amerikaanse staatsburgers te hebben gestemd op Joe Biden. Maar Donald Trump wilde echter een tweede termijn. Volgens Trump waren de verkiezingen niet goed verlopen (lees: gemanipuleerd). Na een, niet direct als zodanig uitgesproken oproep, werd het Capitool bestormd. Makkend trok Trump zich terug op zijn landgoed. Een aantal rechtszaken werd gestart met als onderwerp de oud-president Trump. Ondanks deze rechtszaken volhardde Trump in zijn kandidatuur. Na een hakkkelende en struikelende Joe Biden werd veel te laat Kamala Harris op het schild gehesen. Zij kreeg tekort de tijd om haar boodschap uit te venten. Toen ook nog een kogel langs het oor van presidentskandidaat Trump suisde kon hij trots zeggen dat hij dankzij 'de voorzienigheid van God' nog in leven was en dus voorbestemd om 'dit land te leiden'. Zo werd Donald Trump gekozen.

In de eerste twee maanden van zijn regeringsperiode regende het tientallen decreten. Die hij met een dikke viltstiftpen ondertekende, opdat iedereen duidelijk kon zien dat hij bezig was, besluiten nam en leverde dat wat hij vóór de verkiezingen had beloofd. Met een gezicht van 'zie, ik hou me aan mijn beloften' werden de decreten omhoog gehouden en getoond aan de TV-kijker – het volk – de kiezer. Maar als dit – per decreet regeren – de komende vier jaar Trump gaat karakteriseren dan lijkt het er sterk op dat de democratisch gekozen president van de Verenigde Staten van Amerika gewoon regeert als een ordinaire dictator!!

Nu komt de WFBN om de hoek kijken. De WFBN die streeft naar een wereldrechtsorde, naar gelijke mensenrechten voor iedereen, ongeacht geloof, levensovertuiging, ras, huidskleur enz. Het is te hopen dat in de komende maanden en jaren er een reactie op de decretenregen komt van de senaat, van de regeringen van de staten, van de rechters, van talloze belangengroepen. Veel kenmerken van een parlementaire democratie werden in de eerste twee maanden bruusk genegeerd of van tafel geveegd. Zoals overleg met de gekozen volksvertegenwoordiging en, niet alleen respect tonen voor een minderheid, maar ook overleg met en tegemoet komen richting minderheden. Al ziet het er nu nog niet naar uit, er zal een moment moeten komen waarop een onzichtbare lijn wordt overschreden, volksvertegenwoordigers opstaan en het niet langer accepteren dat Trump in grote mate de volksvertegenwoordiging negeert. Overigens zou het me niet verbazen wanneer over pakweg twee jaar een afzettingprocedure (*impeachment*) zal worden gestart. Tot zover de binnenlandse (Amerikaanse) politiek.

Nobelprijs voor de Vrede

Op het wereldtoneel is het aantreden van de regering Trump te vergelijken met een ijskoude douche. Vooraf moeten we wel beseffen dat alle bemoeienis van Trump met 'de wereld' wordt ingegeven door zijn wens om **de Nobelprijs voor de Vrede** te krijgen. Wat dat betreft ziet Trump twee actuele brandhaarden die hij snel wil blussen: de Gazaoorlog en Oekraïne.

De Gazaoorlog: Alleen al de verkiezing van Trump legde druk op de oorlog in de Gazastrook met als gevolg directe onderhandelingen tussen de elkaar bestrijdende partijen, een zwijgen van de wapenen en uitwisseling van gevangenen en gijzelaars. Wanneer je goed kijkt naar de totale verwoesting van de Gazastrook is de opmerking van Trump goed te begrijpen: "Amerika gaat de Gazastrook ontwikkelen en er zoiets als de Franse Rivièra van maken". De totale verwoesting is compleet, vrijwel geen enkele flat staat nog ongeschonden overeind, inclusief totaal verwoeste wegen en niet werkende water- en elektraleidingen. Wil je van de puinhoop Gazastrook wat maken, dan zal je dat grootscheeps moeten aanpakken en dat kan alleen met de miljarden dollars van de VS en de Arabische oliestaten. Dat project kan alleen slagen wanneer de helft van de huidige Gaza-bevolking wordt ondergebracht in snel nieuw te bouwen nederzettingen in Egypte, Syrië en Jordanië. Natuurlijk verzetten de (zichzelf benoemde) leiders van de Palestijnen zich tegen dat plan, want verspreid over een groot aantal kleine dorpen en stadjes in verschillende staten verliezen zij de greep op de bevolking. En goede huisvesting ver van aartsvijand Israel zal de strijdlust bekoelen. Dus al-met-al is het idee van Trump niet zo gek, maar de huidige Palestijnse leiders zullen er alles aan doen om dit idee om zeep te helpen. *(Nog een kanttekening: Trump is een zakenman en projectontwikkelaar. Trump droomt al van een paar grote, hoge Trumptowers, met een zwembad, met een strand, wuivende palmen en een whisky-on-the-rocks.)*

Gaza, The Old Town - 1857 (Wiki Commons)

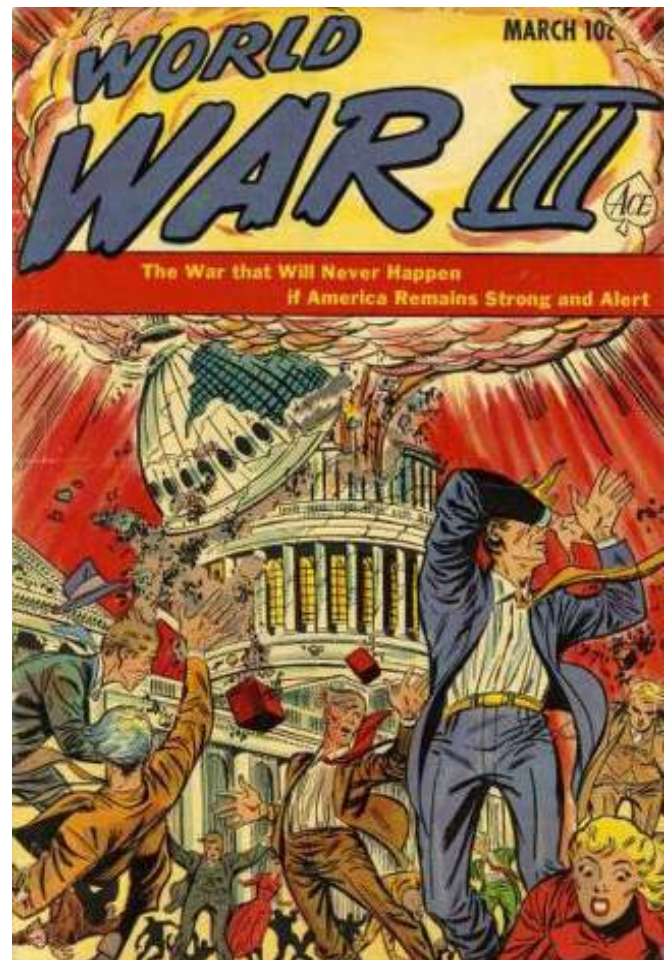
Oekraïne: Nog nooit vertoond. Vredesonderhandelingen over Oekraïne die gevoerd worden in Qatar, zonder dat de tegenpartij Rusland aanschuift en het subject van deze oorlog (pardon: speciale operatie ...) Oekraïne alleen de kans wordt geboden op een papiertje, waarop wel tekst staat maar waarop ze geen invloed hebben gehad, bij het kruisje te tekenen. Gevraagd naar vredesgaranties (tijdens een bezoekje van Zelensky aan het Witte Huis) worden hem de oren door president Trump en vicepresident Vance grondig gewassen. "Jij hebt geen goede kaarten in de hand!". (Alsof oorlog te vergelijken is met een partijtje poker.) Waarop Trump Zelensky het *White House* uitgooit en alle verdere wapenleveranties aan Oekraïne stopzet. Trump telefoneert ook nog met Poetin en zegt Poetin toe dat hij alle al veroverde gebieden mag houden (alsof Trump over Oekraïens grondgebied gaat!). Maar amper een week later trekt Trump zijn sancties jegens Oekraïne weer in. *(Nog een kanttekening: welbeschouwd, maar onuitgesproken, gaat deze oorlog / speciale operatie om de bodemschatten van Oekraïne, van belang voor Trumps vriend Elon Musk. Rijdt u Tesla?)*

Trump en Zelensky - 28 februari 2025 - White House
Afbeelding: Wiki Commons

Wat wordt verzwegen

Ondertussen worden de inwoners van de westerse wereld, de landen die deel uitmaken van de Europese Unie en van de NATO, erop gewezen dat ze voor 72 uur water en eten in voorraad moeten hebben. Plus een zaklamp, radio op batterijen, voldoende koffie en thee, lucifers, verbanddoos enz enz. Plus een opblaasboot op zolder. En een hengel om verse vis te vangen? Ondertussen moeten we extra tanks, houwitsers, luchtdoelraketten en nog wat speeltuig aanschaffen. En blijkt dat we een groot gebrek aan militairen hebben en speciaal aan opleiders van militairen. En gebrek aan kazernes. En gebrek aan oefenterreinen. Kortom: mijnheer Poetin, wanneer u wilt aanvallen, wacht a.u.b. daar dan nog een jaartje of tien mee, want we zijn er nog niet klaar voor. Maar zal het Rusland van Poetin wel willen aanvallen, want Trump en Poetin bellen elkaar blijkbaar op vriendschappelijke toon en Trump doet voorlopig alles wat Poetin wil. Maar pas op, knipper niet met uw ogen, want in een nanoseconde kan dit weer totaal anders liggen.

Amerikaans komisch stripboek 1952
Afbeelding: Wiki Commons

Wat wordt er verzwegen? Alle ogen zijn nu gericht op de herbewapening van Europa. Er worden honderden miljarden voor vrijgemaakt. Dat geld gaat niet naar het oplossen van de klimaatproblemen waar we tot over onze oren inzitten. Als de Noord- en Zuidpool zijn gesmolten en het Binnenhof ineens onder water staat, wat hebben we dan aan 100.000 m/v soldaten met 900 tanks, 1200 pantservoertuigen en een paar onderzeeboten die niet de verdrinkende bewoners van Almere kunnen redden? Overigens denkt Trump dat 'De Derde Wereldoorlog' (spoedig!!) zal worden gevoerd tussen de bondgenoten Amerika en Rusland tegen China! En Europa? Europa mag toekijken. Tja, dat lees je niet in de krant ... ..

Soeverein?

Frans M. Vermeulen is bestuurslid van de WFBN

“Als we een toekomst willen voor onze planeet, moeten we ons gaan bewegen voorbij het huidige gefragmentariseerde paradigma van gemilitariseerde soevereine staten”, aldus Glen T. Martin. Ik lees in die zin dat de fragmentatie van de werldsamenleving een rechtstreeks gevolg is van het feit dat alle staten in de wereld zich soeverein achten. Glen Martin pleit voor eenheid in verscheidenheid en baseert dat op de ontdekkingen die in onze wereld op alle terreinen plaatsvinden, zowel op het gebied van de exacte wetenschappen als op dat van de geesteswetenschappen.

Het bestaan van soevereine staten wordt door veel mensen gezien als iets positiefs. Dat hebben ze van jongs af aan ingeprent gekregen. Het wordt verbonden met zelfstandigheid, zelfbeschikking, autonomie en vrijheid in verantwoordelijkheid. Jammer, denk ik dan, want soevereine staten zijn een pest voor de hele mensheid. Het best kun je het zien als een permanente blokkade voor de vrede en een gratis toegangkaartje voor het ontketenen van een oorlog. In dit artikel wil ik aangeven dat statelijke soevereiniteit het toppunt van waanzin is.

In een eerder artikel heb ik al geconstateerd dat mensen etiketten plakken op zaken die niet stroken met wat ze eigenlijk bedoelen te zeggen.[1] Daarin heb ik geschreven dat het niet zo erg is als mensen in hun spreken verkeerde ‘etiketten’ plakken. Indonesië verklaarde zich in 1945 ‘onafhankelijk’. Iedereen snapt dat er bedoeld werd ‘los van Nederland’. Geen probleem dus, ook al kan iedereen met zijn eigen verstand nagaan dat onafhankelijkheid op die ene planeet waarop wij leven een volslagen onmogelijkheid is. We zijn, individueel, maar ook als volk, met duizenden draden met elkaar verbonden én afhankelijk van elkaar. Maar als het gaat over soevereiniteit is het anders: dat begrip verdraagt geen misbruik van de term. Ik hoef alleen de “soevereinen” in Nederland aan te wijzen als de lui die slachtoffer zijn van hun eigenwaan. Zij plakken zichzelf het verkeerde “etiket” op.

Er zijn maar twee soevereiniteiten in de wereld en die zijn noodzakelijk voor een samenleving zoals Glen Martin die bedoelt. “Holistisch” noemt hij die samenleving. “Een in verscheidenheid”. De noodzaak van a) de persoonlijke soevereiniteit en b) die van de hele werldsamenleving sluiten als yin en yang op elkaar aan. Ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden in lief en leed.

Persoonlijke soevereiniteit

Het is een zorgsoevereiniteit, waarmee gezegd wil zijn dat die niet gratis gegeven is bij je geboorte. Al in de wieg ben je verantwoordelijk voor je medemensen en alles

wat zij meemaken. Alleen kun je die (mede)verantwoordelijkheid nog niet waarmaken. Opvoeding moet ervoor zorgen dat je toekomt aan die verantwoordelijkheid. Jouw soevereiniteit is zowel een opdracht als een plicht. Het is een plicht die je vrijmaakt en inhoud geeft. Dat zeg ik er maar bij, omdat veel mensen het woord ‘plicht’ vies vinden klinken. Het zou zelfs haaks staan op het begrip ‘vrijheid’. De Nederlandse “autonomen” zijn inderdaad individueel persoonlijk soeverein, [2] maar hun “autonomie” staat wel erg haaks op die vrijheid-schenkende plicht.

Soevereiniteit van de werldsamenleving

Ook dat is een zorgsamenleving die – middels de juiste bestuurlijke wereldstructuur – moet worden waargemaakt ten aanzien van elke individuele wereldburger. Het begrip “wereldburger” is daar zelfs afhankelijk van. Gary Davis – jammer voor hem – was geen wereldburger en ik ben het ook niet, zolang er geen soevereine werldsamenleving is. Niemand kan zich op eigen houtje “wereldburger” noemen. Want doe je dat, dan ontken je dat de werldsamenleving een opdracht en plicht heeft ten aanzien van elke individuele persoon. In feite nodig je die dan uit om de fragmentatie, waar Glen Martin het over heeft, te bestendigen. Je gelooft dan in Apartheid, zoals Zuid-Afrika lange tijd geloofde dat de vrijheid van de mens de Apartheid nodig heeft. Jean-Paul Sartre bijvoorbeeld dacht in die zin dat je medemens je geboren vijand is. Tja, dan komt er van vrede natuurlijk al bij voorbaat niets terecht. En ook niet van een federalisering van de werldsamenleving. Zolang er bijna 200 staten in de wereld zijn die zich soeverein noemen/achten/wanen en zolang die staten een beroep kunnen doen op ‘binnenlandse aangelegenheden’ om bijvoorbeeld tegenstanders te kunnen martelen en doen verdwijnen, hoef je er niet op te rekenen dat het ooit iets wordt met onze planeet.

Zo belangrijk is het yin en yang van de soevereiniteit-intweevoud!

[1] F.M. Vermeulen, Werken aan het waarmerken van acht begrippen, *Eén Wereld*, Najaar 2023, Jaargang 48, nr 2, pagina 18 ev.

[2] Soevereiniteit is een ontische werkelijkheid. Dat betekent: niet afhankelijk van wat wij er zelf van vinden. Niet vatbaar voor tweeërlei uitleg. Het is een werkelijkheid die aan de mens voorafgaat. Hetzelfde geldt voor de soevereiniteit van de werldsamenleving. Sommigen zien daar het werk van ‘god’ in. Ik niet: het is een werkelijkheid die je met je simpele boerenverstand kunt begrijpen. De verbindende term voor beide soevereiniteiten is het begrip zorg.

Persberichten van de Wereld Esperanto-Vereniging UEA

*Ingestuurd door Rob Moerbeek,
lid van de WFBN*

*Persbericht van de Wereld Esperanto-Vereniging
ter gelegenheid van de Internationale Dag
van de **Moedertaal** - 21 februari 2025*

In 2025 vieren wij de 25e Internationale Dag van de Moedertaal.

Deze bijzondere dag, die door de Verenigde Naties en UNESCO al in het begin van de 21e eeuw is gemarkeerd, heeft ten doel de aandacht te vestigen op het belang van de talen voor persoonlijke ontwikkeling en deelname in de maatschappij, en vooral op het recht haar/zijn leertijd te beginnen in haar/zijn moedertaal en zich maximaal te kunnen ontplooiën en al in het begin van haar/zijn leven deel te nemen in de maatschappij.

Beperking van de taalverscheidenheid gaat vaak gepaard met beperking van culturele verscheidenheid en biodiversiteit. Talen brengen kennis en ervaring over van de ene generatie op de andere. Talen vergezellen ons overal en bij elke levensactiviteit, thuis, op school, bij deelname aan politiek, kunsten en wetenschappen.

We tekenen aan, dat wij nu het Internationale Decennium van de Inheemse Talen (2022-2032) beleven, dat beoogt de taalrechten van de Mens bij inheemse volkeren te bevorderen en te waarborgen opdat ze hun moedertaal kunnen bewaren, doen herleven en verbreiden. UEA heeft in 2020 zijn Congres gewijd aan dit Internationale Decennium.

Talen zijn van belang voor duurzame ontwikkeling en voor volledige deelname in de maatschappij. Taalproblemen hebben te weinig aandacht gekregen in het algemene debat over de Doeleinden van Duurzame Ontwikkeling.

In 2020 heeft onze Vereniging in het Esperanto zijn Gids over de 17 Doelen voor Duurzame Ontwikkeling uitgegeven. Deze Gids vestigde er de aandacht op dat zonder doeltreffende taalcommunicatie de Doelen niet volledig haalbaar zijn, omdat talen de grondslag vormen voor communicatie en communicatie over en weer onmisbaar is voor gemeenschappelijke werkzaamheden.

Talen dienen voor het spreken en luisteren. De Gids beklemtoont het belang van talenstudie om het gesprek maximaal te bevorderen voor het gemeenschappelijke doel: vrede, voorspoed en onderling begrip. Het stelt vast dat onder die talen het idee achter de internationale taal Esperanto in het bijzonder de nadruk legt op gelijkheid, vrede en samenwerking.

Wij herhalen: talen spelen een wezenlijke rol om de dialoog te bevorderen, samenwerking, inclusiviteit en rechtvaardige maatschappijen. Laten wij ons dit in het bijzonder voor ogen houden ter gelegenheid van deze Dag van de Moedertaal 2025.

Esperanto-versie

*Mesaĝo de Universala Esperanto Asocio okaze de la Internacia Tago de la **Gepatra Lingvo**, la 21-a de februaro 2025*

En 2025 ni festas la 25an Internacian Tagon de la Gepatra Lingvo. Tiu speciala tago, markita de Unuiĝintaj Nacioj kaj Unesko tuj komence de la 21-a jarcento celas memori pri la graveco de lingvoj por persona evoluo kaj socia partopreno, kaj precipe pri la rajto komenci sian lernadon en sia denaska lingvo por povi maksimume sinrealigi kaj maksimume partopreni la socion jam komence de la vivo.

Reduktiĝo de lingva diverseco ofte ligiĝas al reduktio de kultura diverseco kaj biodiverseco. Lingvoj portas sciojn kaj spertojn de unu generacio al alia: Lingvoj nin akompanas ĉie kaj en ĉiu ago de la vivo: en la hejmo, en edukado, en politika partopreno, en artoj kaj sciencoj.

Ni notas, ke ni nun travivas la Internacian Jardekon de Indiĝenaj Lingvoj (2022-2032), kiu celas antaŭenigi lingvajn homajn rajtojn de indiĝenaj popoloj, kaj garantii ke ili povu konservi, revivigi kaj disvastigi la gepatrajn lingvojn. Universala Esperanto-Asocio dediĉis sian kongreson de 2022 al tiu Internacia Jardeko.

Lingvoj gravas por daŭripova evoluigo kaj por plena partopreno en la socio. Lingvaj demandoj ne ricevis sufiĉan atenton en la ĝenerala debato pri la Celoj por Daŭripova Evoluigo.

En 2020 nia Asocio publikigis en Esperanto sian Gvidilon al la 17 Celoj por Daŭripova Evoluigo. La Gvidilo atentigis, ke sen efika lingva komunikado la Celoj ne povos plene realiĝi – ĉar lingvoj formas la bazon de komunikado, kaj dudirekta komunikado estas necesa por komuna laboro: lingvoj estas kaj por paroli kaj por aŭskulti. La Gvidilo substrekas la gravecon de lingvolernado, por maksimumigi dialogon por atingi komunan celon: pacon, prosperon, kaj interkomprenon. Ĝi notas, ke, inter tiuj lingvoj, la ideo malantaŭ la internacia lingvo Esperanto aparte emfazas egalecon, pacon kaj kunlaboron.

Ni tion ripetas: lingvaj rajtoj plenumas esencan rolon por antaŭenigi dialogon, kunlaboron, inkluzivecon kaj justajn sociojn. Ni tion aparte memoru okaze de la Internacia Tago de la Gepatra Lingvo 2025.

*Persbericht van de Wereld Esperanto-Vereniging UEA ter gelegenheid van de Internationale Dag van de **Rechten van de Mens**, 10 december 2024.*

Bericht verzonden aan de Verenigde Naties, ook beschikbaar in Engels en Frans via de website <https://esperantoporun.org>

Toen de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is uitgevaardigd op 10 december 1948, vormde deze een veelbelovende boodschap aan een wereld geteisterd door een gruwelijke wereldoorlog. De verschillende staten met hun verschillende volkeren sloten zich aan bij de beginselen die in deze Universele Verklaring waren gemarkeerd.

De Wereld Esperanto-Vereniging UEA verklaarde deze beginselen tot grondslag voor de werkzaamheden van de Vereniging. Tegenwoordig worden deze beginselen nog steeds te vaak overtreden, zodat hele volkeren te lijden hebben van oorlog, armoede, ontheemding, miljoenen vluchtelingen nauwelijks weten te overleven en oorlogen in aantal toenemen met overtreding van fundamentele mensenrechten tot gevolg.

Wij doen een dringende oproep aan regeringen, internationale organisaties en gewone mensen over de hele wereld om hun inspanningen te versterken en hernieuwen om fundamentele mensenrechten voor alle mensen en volkeren te waarborgen.

In onze organisatie is dus de Verklaring van de Rechten van de Mens de grondslag voor ons handelen. Wij stellen vooral belang in internationale communicatie, het recht zich te uiten en gehoord te worden in een geest van de hoogst mogelijke gelijkheid en inclusiviteit. Daartoe bestuderen en bevorderen wij de taalrechten van de mens en de wegen die tot onderling begrip tussen verschillende volkeren leiden.

Ieder jaar richt onze Vereniging de aandacht op de Dag van de Rechten van de Mens, 10 december, in samenhang met een tweede belangrijke datum, 15 december, de geboortedag van L.L. Zamenhof (1859-1917), de grondlegger van het Esperanto. Dit jaar vieten wij ook de 70-ste verjaardag van de Eerste Resolutie van de Algemene Conferentie van de UNESCO, aanvaard op 10 december 1954 in Montevideo, die "de resultaten bereikt door middel van het Esperanto op het gebied van internationale intellectuele uitwisseling en voor de toenadering van de volkeren op aarde" erkende. Die Resolutie was ook de aanleiding voor 70 jaar samenwerking tussen de UNESCO en UEA. Ter gelegenheid van de Internationale Dag van de Rechten van de Mens 2024 hernieuwen wij onze belofte de mensenrechten te bevorderen, ons in te zetten voor het minimaliseren en wegwerken van taalbelemmeringen en voor ontwikkeling van onderling begrip en respect tussen de verschillende volkeren op aarde. Zonder onderling begrip zijn oorlogen niet te vermijden, blijven de huidige wereldproblemen onoplosbaar en is het onmogelijk voorwaarden te scheppen voor een duurzame wereld in de toekomst.

Esperanto-versie

*Mesaĝo de UEA okaze de la internacia tago de **Homaj Rajtoj**, 10 decembro 2024*

Mesaĝo sendita al UN. Kun afabla peto republikigi ĝin en viaj lokaj kaj landaj gazetoj kaj aperigi ĝin en viaj aliaj komunikiloj. La mesaĝo disponeblas en la angla kaj franca en la retejo <https://esperantoporun.org>.

Kiam la Universala Deklaracio de Homaj Rajtoj estis proklamita en la jaro 1948, ĝi konsistigis promesplanan mesaĝon al mondo disvundita de terura monda milito. La diversaj ŝtatoj kun siaj diversaj popoloj aliĝis al la principoj prezentitaj en la Universala Deklaracio – kiel faris ankaŭ multaj neregistaraj organizoj. Universala Esperanto-Asocio deklaris tiujn principojn fundamentaj al la laboro de la Asocio.

Hodiaŭ, la principoj de la Universala Deklaracio restas tro ofte malobservataj, tiel ke tutaj popoloj suferas militon, malriĉon, malsanecon kaj senhejmecon, milionoj da rifuĝintoj apenaŭ eltenas sian situacion, kaj konfliktoj kaj militoj multiĝas, kune kun malobservoj de bazaj homaj rajtoj.

Ni urĝe alvokas al registaroj, internaciaj organizoj kaj simplaj homoj tra la tuta mondo, ke ili refortigu kaj renovigu siajn klopodojn por garantii la bazajn homajn rajtojn al ĉiuj homoj kaj popoloj. En nia asocio, la Deklaracio de Homaj Rajtoj do fundamentas nian agadon. Ni aparte interesiĝas pri internacia komunikado, pri la rajto esprimi sin kaj esti aŭdata en spirito maksimume egaleca kaj inkluziva. Pro tio, ni pristudas kaj antaŭenigas lingvajn homajn rajtojn, kaj la vojon de interkompreniĝo inter malsamaj popoloj. Ĉiujare nia Asocio observas la Tagon de Homaj Rajtoj, la 10-an de decembro, kune kun alia grava dato: la 15-a de decembro, kiam naskiĝis L. L. Zamenhof (1859-1917), la iniciatinto de Esperanto. Ĉi-jare ni ankaŭ festas la 70-an datrevenon de la Rezolucio de la Ĝenerala Konferenco de Unesko, akceptita en Montevideo la 10-an de decembro 1954, kiu rekonis "la rezultojn atingitajn per Esperanto sur la kampo de la internaciaj intelektaj interŝanĝoj kaj por la proksimiĝo de la popoloj de la mondo." Tiu rezolucio lanĉis jam sepdek jarojn da kunlaboro inter Unesko kaj UEA.

Okaze de la Internacia Tago de Homaj Rajtoj 2024, ni renovigas nian promeson antaŭenigi la homajn rajtojn, agadi por minimumigi kaj forigi lingvajn obstaklojn en internaciaj rilatoj, kaj disvolvi komprenon kaj estimon inter la diversaj popoloj de la mondo. Sen interkompreniĝo ne eblas eviti militojn, ne eblas solvi la problemojn de la hodiaŭa mondo, kaj ne eblas krei la kondiĉojn por daŭripova mondo en estonteco.

Veehouderij essentieel voor voedselzekerheid

Gerrit Brummelman is Sector-manager Veehouderij PUM (Programma Uitzending Managers). Hij heeft ervaring met veehouderijprojecten Afrika, als (hoofd) voorlichting landbouworganisaties en als beleidscoördinator LNV. PUM is een NGO

die Nederlandse experts koppelt aan vragen van midden- en kleinbedrijf in ontwikkelingslanden.

Als sector-manager melkveehouderij voor PUM krijg ik regelmatig opmerkingen. De strekking is meestal dat we met geld van de overheid geen veehouderij mogen stimuleren in ontwikkelingslanden. Echter zonder veehouderij en gebruik van kunstmest zal voldoende voeding in veel landen niet gegarandeerd kunnen worden. Zeker in Sub-Sahara is dit het geval.

Wat is de rol van de (melk)veehouderij in deze regio?

1. Voedselzekerheid

Voedselzekerheid zou ik willen definiëren als "betrouwbare toegang tot voldoende, betaalbaar en gezond voedsel, bereikbaar voor iedereen". Afrika en met name de Sub-Sahara heeft een lagere voedselzekerheid dan andere continenten, vandaar dat extra aandacht voor deze regio nodig is. Ook de veehouderij heeft, zeker wat betreft de eiwitvoorziening, daarin een essentiële rol.

Gezien o.a. de bodemgesteldheid is het te simpel om te stellen dat men meer plantaardige eiwitten moet eten. Ook de "one health"-benadering waarin de medische en landbouwkundige kennis samenkomt beaamt dit. In het kader van de voedselzekerheid is de productie in Afrika weliswaar de laatste decennia toegenomen. Dit deels door een hogere hectare-opbrengst maar nog meer door uitbreiding van het areaal. Probleem is dat om de snelgroeiende bevolking te voeden, de voedselproductie nóg sneller moet groeien. Een knelpunt daarbij is dat de groeiende bevolking extra land vraagt, hetgeen met name de traditionele rondtrekkende veehouderij in de verdrukking brengt.

Eén manier om de voedselzekerheid te verbeteren is meer voedsel importeren. Dat is echter niet de goede oplossing voor de meeste landen in West-Afrika. Afrika moet juist de afhankelijkheid van de wereldmarkt verminderen door de binnenlandse productie te verhogen.

Dierlijk of plantaardig eiwit

Bij de voedselzekerheid wordt vaak naar de energiebehoefte gekeken, maar eiwit is van minstens zo groot belang. In de eiwitbehoefte kan worden voorzien door meer veeteelt of door een hogere productie van bonen en peulvruchten. Het vervangen van dierlijk eiwit door plantaardig eiwit is te simpel. Het verhogen van de vlees- en melkproductie zal voor Afrika een sleutelrol spelen in de eiwitvoorziening. Daarbij komt nog dat de geschiedenis leert dat bij een hogere welvaart de vraag naar dierlijke producten zal toenemen.

Een belangrijke reden voor de lage consumptie is naast de lactose-intolerantie de lage productiviteit van de

veestapel. Dit laatste is vooral te wijten aan een tekort aan goed voer voor de dieren. Om de garantie van voedselwitten in de menselijke voeding te verbeteren, is het nodig dat de productiviteit van zowel de akkerbouw als de veeteelt toeneemt.

(Vrij) handel

Import van voedsel is één methode om de voedselvoorziening in Afrika te garanderen. We zien in veel handelsovereenkomsten echter dat de lokale landbouw hiervan de dupe wordt. Er spelen "grotere" economisch belangen van andere sectoren. Maar moeten we dit willen?

Goedkope importen belemmeren de ontwikkeling van de eigen sector. In Burkina is de import van melkpoeder hiervan een voorbeeld. Importen zijn een rem op de ontwikkeling van de eigen keten.

In algemene zin heeft vrijhandel een positieve invloed op de wereldwijde voedselzekerheid. Er zijn echter wel randvoorwaarden. Er moeten minimale eisen gesteld worden aan de productiemethoden. Voor de veehouderij zijn dat bijvoorbeeld dierwelzijn en medicijngebruik (antibiotica). Een land mag importbeperkende maatregelen nemen totdat het een zekere mate van zelfvoorziening bereikt heeft.

2. Kleinschalige bedrijven zijn de sleutel (familiebedrijven)

Willen we Afrika minder afhankelijk maken - ook om de migratiedruk te verminderen - dan moeten we Afrika economisch laten groeien. Deze groei begint bijna altijd met de ontwikkeling van de landbouw. Bij deze ontwikkeling zal weliswaar de voedselzekerheid een impuls krijgen, maar bij de stijgende bevolking is een enorme slag nodig. De productie mag niet achterblijven bij de bevolkingsgroei.

Er zijn echter talloze belemmeringen voor de ontwikkeling van de eigen productie. Denk aan klimaatverandering, politieke keuzes en conflicten. Onzekerheid is er ook doordat de investeerders in de landbouwbedrijven in Afrika vaak geen landbouwachtergrond hebben, dus geen kennis van zaken. Vaak zien ze het, mogelijk met goede bedoelingen, als een manier om geld te verdienen. Ze wonen vaak niet zelf op het bedrijf en zij zijn afhankelijk van niet altijd goed betaalde managers. Deze managers vetrekken als ze elders meer kunnen verdienen. En wat gebeurt er als het bedrijf niet veel oplevert?

Voedselzekerheid is het meest gebaat bij familiebedrijven. Dan is er binding met de regio, het land en liefde voor de dieren. Men zal niet bij de eerste tegenslag het bedrijf opgeven. Om deze familiebedrijven ook in de toekomst te behouden zijn er wel randvoorwaarden nodig.

Bij deze randvoorwaarden moet we denken aan algemeen geldende punten.

- *Toegang tot Grond.* De grondrechten zijn in Afrika vaak niet gegarandeerd.

- *Toegang tot Kennis.* We moeten zorgen dat kennis van nieuwe landbouwmethoden ook beschikbaar is voor deze bedrijven.

- *Toegang tot Water*. Zonder voldoende water is er geen landbouw mogelijk. Watersysteemmanagement en irrigatie zijn noodzakelijk.

- *Toegang tot Markten*. Er moeten consumenten zijn voor de producten. Om deze te bereiken is o.a. een goede infrastructuur noodzakelijk.

- *Toegang tot Kapitaal*. Betaalbare leningen om te kunnen investeren.

- *Toegang tot Uitgangsmateriaal*. Geen patent op zaden en voor de veehouderij gebruik van goede stieren via KI.

3. Melkveehouderijbedrijven in West-Afrika

Om mede via de veehouderij de voedselzekerheid te bevorderen is inzicht nodig over hoe de veehouderij is opgebouwd. In West-Afrika wordt melk geproduceerd door:

- 1) Extensieve rondtrekkende veehouderij.
- 2) Seizoensgebonden veehouderij.
- 3) Stedelijke veehouderij.

Ad. 1. In de landen van West-Afrika domineert de traditionele extensieve rondtrekkende veehouderij. Deze is goed voor meer dan de helft van de lokale melkproductie. De extensieve rondtrekkende veehouderij houdt in dat de veehouders met hun kuddes rondtrekken op zoek naar graasgebieden. Ze hebben een zeer goede kennis van de omgeving. Deze methode heeft een grote veerkracht, omdat er zo ook in moeilijke tijden toegang is tot hulpbronnen. De productie is seizoensgebonden en hoofdzakelijk voor eigen consumptie bestemd. Rondtrekkende veehouders gebruiken melk in de eerste plaats om de groei van kalveren te stimuleren en als voedselbron voor hun gezin. In Burkina Faso bijvoorbeeld wordt ongeveer driekwart van de melk door de producenten zelf geconsumeerd. De melkveehouderij draagt zo in belangrijke mate bij aan de voedselveiligheid en voedingszekerheid van de lokale gemeenschappen.

Ad 2. Anders dan in de rondtrekkende veehouderij zien we de veehouderij waarbij in het droge seizoen supplementen worden bijgevoerd. Denk aan katoenzaad en andere gewasresten; in Mali in het gebied van de *Office du Niger* ook de restproducten van de rijstteelt zoals stro. Dit stro kan op deze bedrijven bewerkt worden zodat de voedingswaarde stijgt.

Dit systeem waar dus de nomadische methode niet meer aan de orde is, maar waar wel de dieren een deel van het

jaar op de "vrije" graasgronden vertoeven, leent zich voor productieverhoging. Lokale runderrassen kunnen bijvoorbeeld gekruist worden met uitheemse rassen en een beter rantsoen is mogelijk zodat per dier de melkproductie stijgt.

Ad 3. De stedelijke melkveehouderijen, die slechts een zeer klein deel van de lokale melkproductie vertegenwoordigen.

Deze veehouderijen zijn van een heel ander type, ze worden in het algemeen beheerd door investeerders uit de stad en niet door veehouders zelf. Op dit type landbouwbedrijf worden de dieren hoofdzakelijk gevoerd met industrieel voer. Om de slag tot een volwaardige keten te maken kan hier snel vooruitgang geboekt worden.

Lokaal beleid

De regeringen propageren de consumptie van lokale melk. Dit is vooral essentieel voor de stedelijke veehouderij, maar de ontwikkeling wordt deels belemmerd door de prijsverschillen. De geïmporteerde Europese (poeder)melk is goedkoper. Deze melk kan ook nog eens verkocht worden onder de naam "Burkina Melk". Europese bedrijven als Danone spelen in op de groeiende vraag in de steden. Ze hebben bijvoorbeeld in Egypte een zuivelbedrijf waarbij ze in eigen beheer grote melkveehouderijen beginnen. In de Sub Sahara is dat nog niet zover, maar wat zou een Friesland Campina gaan doen als de vraag in West-Afrika aantrekt en de veestapel in Nederland gaat krimpen?

4. Melk-consumptie en verwerking

Voor het platteland (en dus voor de eerste twee bedrijfstypes) geldt dat ophalen en verwerking van melk nog maar marginaal plaatsvindt. Er zijn een aantal miniverwerkingscentra die meestal gevestigd zijn in randstedelijke gebieden. Van hieruit produceert en verkoopt men lokaal en op kleine schaal diverse zuivelproducten. Naast de mini-zuivelbedrijven zijn er ook multiservice-ophaalcentra voor de landbouw, een nieuwe schakel in de lokale zuivelketen.

In (rand)stedelijke gebieden is melk ophalen relatief gemakkelijk omdat de veehouderijen dicht bij of zelfs in de stad gevestigd zijn. Hier treffen we voornamelijk industriële verwerkingseenheden aan. Ze zijn zowel particulier als publiek en worden vaak beheerd door coöperaties.

De ketens waarlangs deze producten verkocht worden zijn vaak kort. In zulke korte ketens wordt rauwe melk verkocht, vaak door de vrouwen van veehouders of via miniverwerkingscentra. Deze centra zijn over het algemeen geprivatiseerd, met winstoogmerk, en relatief losgekoppeld van de lokale melkproductie. Net als op het platteland kan de melk ook hier rechtstreeks van de producent aan de consument verkocht worden, hetzij van deur tot deur, hetzij op lokale markten.

Sinds de introductie op de West-Afrikaanse markt van goedkoop en gebruiksvriendelijk melkpoeder zijn er verschillende kleine bedrijven (cafés, restaurants, markten en kantines) ontstaan die actief zijn in de informele sector. Zij passen zich zeer snel aan de groeiende vraag in de steden aan en brengen (bij)producten op basis van

melkpoeder op de markt. Ook de grote supermarkten blijven niet achter en volgen deze trend. Zeker bij de toenemende vraag als resultaat van een sterke bevolkingsgroei, een snelle verstedelijking en de opkomst van een middenklasse zal de ontwikkeling goed gevolgd moeten worden.

5. Veevoeder

De stedelijke bedrijven zijn afhankelijk van goed voer, wat lang niet altijd lokaal beschikbaar is. De koeien worden daarom hoofdzakelijk gevoerd met industrieel voer. Bij de verdere promotie van deze veehouderij komen wel enkele aandachtspunten naar voren. Het telen van gewassen voor veevoer moet niet ten koste gaan van de nodige teelt van groenten voor menselijke consumptie. Deze teelten geven wel de mogelijkheid om de restproducten van deze teelt tot voer te verwerken.

6. Klimaat verandering

Studies tonen aan dat veel landen in West-Afrika de gevolgen van de klimaatverandering extra zullen merken. De vrees is dat door o.a. de droogte en de verzilting de productie van de gewassen en de veehouderij extra onder druk komen te staan.

Om hieraan het hoofd te bieden zal veel gedaan moeten worden aan het zoeken naar droogte- en zoutbestendige rassen voor de landbouw en robuuste veerassen. Hiervoor is ook extra aandacht voor herstel van de bodem essentieel.

Kunstmest

Deskundigen geven aan dat om de gedegeneerde bodem weer op peil te brengen nog enkele decennia het gebruik van kunstmest nodig is. Om de zekerheid van voedselwitten te verbeteren, is het hard nodig om de productiviteit van zowel de akkerbouw als de veeteelt te verhogen. Kunstmest zal daarbij volgens de deskundigen de eerste tijd nodig blijven.

Rondtrekkende kuddes

Voor de veehouderij kan de traditionele veehouderij zelfs een goede richting zijn. Dit systeem is veerkrachtig omdat het gebaseerd is op mobiliteit, waardoor het zich kan aanpassen aan klimaatschommelingen. Als de droogte op één plek begint, trekken de herders met hun vee verder tot ze weer water en vers gras vinden. Zodra ze inzien dat er ergens niet genoeg graascapaciteit is, wachten ze niet om verder te trekken tot de hulpbronnen helemaal uitgeput zijn. Niet alleen voor West-Afrika is dit van belang. "Graaslanden" zijn goed voor 54% van het aardoppervlak en voorzien in het levensonderhoud van meer dan 500 miljoen mensen. Rondtrekkende veehouders weten weilanden optimaal te benutten en spelen een sleutelrol in de strijd tegen klimaatverandering en voor het behoud van biodiversiteit. De kuddes bemesten de grond, verspreiden zaden en helpen het gras te regenereren. De weilanden die ze aandoen, hebben een enorme opslagcapaciteit voor kooldioxide.

Verantwoording

Ik heb bij deze bijdrage aan Eén Wereld, naast mijn ervaring als Pummer en werken in Mali, ook de input van enkele FAO- en WUR-rapporten alsmede de Foodlog-artikelen van Brehman gebruikt als inspiratie.

7. Afrikastrategie

Het huidige kabinet heeft een visie op de regio. In de Afrikastrategie van het ministerie van Buitenlandse Zaken wordt de richting aangegeven hoe daarop de komende jaren ingespeeld kan worden. In deze strategie is het centrale thema het terugdringen van de migratie. Maar de Nederlandse continent-brede Afrikastrategie gaat ook in op de samenwerking met Afrika. Hierbij is voedselzekerheid één van de speerpunten.

Coalitie Afrika-Europa

In de huidige geopolitieke verhoudingen is een samenwerking tussen Afrika en Europa van belang en ook een kans. Van oudsher zijn er relaties tussen beide continenten op het gebied van voedselproductie. Het aanhalen van de banden kan weleens van strategisch belang zijn voor de voedselzekerheid op beide continenten. Niet alleen de overheid maar ook de private sector kan hier een rol in spelen.

Ik geloof in het bouwen aan eerlijke agrifood-ketens tussen bedrijven van beide continenten om zodoende de voedselzekerheid te bevorderen. Verdere punten van belang:

- Een duurzaam partnership tussen partners in Nederland en Afrika.
- Een duurzame *business approach*.
- Mogelijk uitwisselen van personeel.
- Mogelijk als bijdrage aan de oplossing van migratie.
- Bijdragen aan welvaart van de bevolking.
- Kennisuitwisseling tussen arbeiders en studenten.
- Uitzenden van experts voor bedrijfsspecifieke vragen (de *core business* van PUM).
- Coaching en coördinatie van projecten.
- Collectieve data-uitwisseling.

8. Landbouw (weer) populair

Ik geloof erin dat het weer populair maken van de landbouwketen bij jongeren een basis is om werkgelegenheid te bevorderen en wens tot migratie te verminderen. Werken aan een verhoging van de weerbaarheid, voedselzekerheid en inkomens van kleinschalig producerende boeren- en veehouders zijn de sleutel. Om dit te bewerkstelligen moeten we met nationale en regionale boerenorganisaties, lokale overheden en onderzoeksinstituten gezamenlijk optrekken.

9. Optimistisch

Als we erin slagen de juiste bruggen te slaan dan kunnen we de toekomst van voedselzekerheid in de beide continenten het hoofd bieden. De bevolking van Afrika is jong en velen zijn goed opgeleid en ondernemend. Wanneer de productie en verwerking in lokale ketens wordt opgenomen kan de landbouw weer aantrekkelijk worden. Het verdienmodel in de sector en de lokale economie kan de druk op migratie verminderen.

ALV WFBN 10 mei 2025 om 14:00 uur, Den Haag

AGENDA ALV WFBN - zaterdag 10 mei 2025

Locatie: Laan van NOI 252, Den Haag.

Aanvang 14.00 uur (stipt)

1. Opening en vaststellen agenda (Vz)
2. Berichten van verhindering en ingekomen post (Secr)
3. Notulen ALV 13 april 2024* (Secr)
4. Jaarverslag 2024 (Vz)
5. Financieel verslag 2023 én 2024 (wordt ter vergadering uitgedeeld) (Penmr)
6. Verslag Kascommissie (met het voorstel de penningmeester acqui en het bestuur decharge te verlenen) (Lid Kascie)
7. Verkiezing Kascommissie (een aftredend kascom.lid en een nieuw aantredend lid) (Vz)
8. Voorstel het gehele bestuur voor het overgangsjaar te herverkiezen (Vz)
9. Begroting 2025 (Penmr)
10. Jaarprogramma 2025, waaronder het omzetten van de Vereniging in een Stichting met behoud van de 80 jaar oude naam (Vz)
11. Rondvraag en Sluiting (Vz)

* De concept-notulen van de ALV 2024 kunnen worden opgevraagd bij de secretaris (zie de contactgegevens in het colofon)

Verslag 2024 en Jaarprogramma 2025

Traditioneel staat in deze voorjaarseditie van *Eén Wereld* het verslag van wat de WFBN heeft gedaan in het afgelopen jaar (2024) en wat het bestuur van plan is te doen in het lopende jaar (2025).

Wat betreft de meest in het oog lopende activiteit in het vorige jaar is zonder twijfel de vervanging van een meer dan dertig jaar oude verwarmingsinstallatie. Verder zijn we nog druk bezig met de inrichting van de kantoorruimte en het opruimen van veel totaal verouderd drukwerk. Het bestuur is vijf maal bijeengekomen en het blad *Eén Wereld* kwam twee maal uit.

Voor dit jaar staat de omzetting van vereniging naar stichting op het program. Van groot belang zal de komende NATO-top in Den Haag zijn. Van nog veel groter belang zal de houding van de regering Trump zijn ten opzichte van de Verenigde Naties en het Internationaal Strafhof. Diens ondergravende opstelling verdient een weerwoord en doet de gelegenheid zich voor dan zal de WFBN daartoe stelling nemen. Verder blijven we in nauw contact met onze 'moeder' WFM en zullen diens activiteiten ondersteunen, indien gewenst.

Confucius

Afbeelding: Adobe Stock

Na afloop van de vergadering (rond 15:00 uur) deelt WFBN-lid Hans Kuijper zijn kennis over China.

Hans Kuijper studeerde in 1970 af in Sinologie (Hanxue) aan de Universiteit Leiden en in 1973 in economie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR). Na drie jaar bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek te hebben gewerkt, trad hij in dienst bij het Ministerie van Economische Zaken in Den Haag, waar hij verantwoordelijk werd voor het doen van onderzoek en het rapporteren over de politiek-economische ontwikkelingen in Oost-Aziatische landen. Gedetacheerd bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd hij in 1981 benoemd tot handelsattaché op de Nederlandse ambassade in Singapore en in 1986 tot handelsvertegenwoordiger van Nederland ('ambassadeur') in Taiwan. Na zijn pensionering als ambtenaar, in 2000, hervatte hij zijn studie van de filosofie van de sociale wetenschappen en raakte steeds meer geïnteresseerd in de wetenschap van (complexe) systemen.

Imperial Academy in Beijing, China

Afbeelding: Wiki Commons

“Het Universele Gedicht van Broederschap”

Ieder wezen op Aarde
is als een woord
in het grote Universele Gedicht

Op de dag dat Liefde
deze woorden met elkaar verbindt,
zullen zij samen
de zinnen van dat Gedicht vormen,
en dan zal Broederschap
haar intrede doen

Omraam Mikhaël Aïvanhov